

KAMENJAK

ŽUPNI LIST
ŽUPE PROROKA ILIJE U KRUŠEVU

MOSTARSKO-DUVANJSKA BISKUPIJA

Godište III., br. 2(10)/2004.

Svim župljanima Kruševa, iseljenim Kruševljanima, puku susjednih župa koji hodočaste u Kruševu povodom Ilindana želim obilje Božjeg blagoslova, i zagovor proroka Ilije

SV. ILIJA

KRUŠEVO

Prorok Ilija

Pojavio se ni od kuda,
nenadano

Jedina nada,
zavedenom narodu,
biše Ilija.

Prije nastupa,
Neustrašiv,
jasan
i precizan.

Poslije,
bježat mora.

Nema hvale
ni zahvale,
ni od kuda.
Pustinja i samoća,
bijahu njemu
štit i obrana.

ŽIVOT I DJELOVANJE PROROKA ILIJE

Predgovor

Crkvenim dekretom određen sam za župnika u Kruševu, kamo sam došao 14. listopada 1989. Od tada sam pobliže počeo pratiti i življe moliti zaštitnika ove župe i župne crkve starozavjetnoga proroka Iliju.¹

O proroku Iliji u Kruševo donio sam ono školsko znanje i ono što sam skupio kao dijete. U bogoslovskim studijama o Iliji sam učio općenito, posebne lekcije o njemu nismo imali.

Dolaskom u Kruševo prisjetio sam se što mi je od ispita ostalo a bilo je vezano općenito uz proroke. Nešto se bilo smetnulo u stranu, nešto se u svijesti i zadržalo. Sigurno se svakomu od nas usiječe u sjećanje prizor na brdu Karmelu između Ilije i Baalovih svećenika.² Po tomu se događaju Ilija odmah zapamti.

Prisjećao sam se i onih drugih, narodnih priča, koje sam nosio iz djetinjstva o proroku Iliji. Prorok Ilija živio je u narodu moga rodnog kraja. Ilija je i u vrijeme dok bijah dijete po pričama starijih kotrljao bačve po nebu. Bila je to priča koju su mi prenosili stariji kad bi grmjelo. Stariji su nama djeci grmljavinu objašnjavali prepadanjem da to sv. Ilija gonja kola po nebu pa mu bačve s kola poispadale, voda se u kišu prolila, a bačve se kotrljaju po nebu i stvaraju grmljavinu. Nije tu bio kraj priči. Slijedila su mnoga pitanja djece, do u sitnice: odakle Iliji kola na nebu, odakle bačve itd. Zanimljivo je bilo, dok bi kiša padala, a gromovi tukli, slušati priču o Iliji, Ilijinim kolima s pretovarenim bačvama.

Nadalje, nosim iz djetinjstva običaj kojega su stariji baštinili i prenosili mladim generacijama, da se o Ilindanu ne radi o sijenu. Inače, ako se bude radilo, opalit će grom iz vedra neba, što se kaže, i to baš u tvoje sijeno, u tvoja kola, u tebe na ledini. I tko bi to onda smio o Ilindanu u sijeno na Mostarsko blato?

Karakteristike koje se prenose o sv. Iliji s koljena na koljeno nisu naklonjene poimanju Ilije kao proroka i sveca. Slušajući narodne predaje, pa i neke crtice u biblijskim izvještajima, uz Iliju se mogu smjestiti pridjevi: strog, ozbiljan, pobio Baalove svećenike, imao smjelosti govoriti kralju i kraljici ono što im treba reći bez dlake na jeziku, sam na sebe navukao bijes kralja i kraljice pa morao bježati, svetac komu ne znaš pravo kako bi se molio. Ne može se njemu tepati, udvarati, on je od riječi i od groma. Malo je u sv. Ilije onoga što smo naučili tražiti u svetaca popularnih u Hercegovini: Blažene Djevice Marije, sv. Petra i Pavla, sv. Frane, sv. Ante, zaštitnika naših župa, pa ni onih proglašanih svetaca i blaženika hrvatskoga naroda. Naučili smo u proroku Iliji promatrati čvrstu ruku, odlučne stavove, nema popuštanja

¹ Riječ Ilija znači "Jahve je moj Bog", ili "Jahve je jedini pravi i živi Bog".

² Bog atmosferskih prilika i plodnosti, slika se u liku bika.

ni pred kraljem ni pred carem kad je Božja u pitanju, tako isto nema popuštanja ni pred kakvim ljudskim nastranostima. Pred Božjim čovjekom Ilijom molitelj se treba naći jasnih stavova i nakana.

Nosim iz djetinjstva sjećanje kako se Ilije boje i pripadnici drugih naroda i drugih religija. U strahu se pred njim nalaze i Romi i muslimani. Svi dobro znaju kad je Ilindan, i to ovaj katolički. To je nepisani neradni dan za mnoge u Bosni i Hercegovini.

Do sada u izlaženju župnoga lista *Kamenjak* u broju 2/2002. bilo je riječi o proroku Iliji, onako kako ga je narod Kruševa doživljavao u slavljinama, slikama, kipovima, imendanima, običajima, posvećenim crkvama i kapelicama.

Ovaj ćemo broj posveti životu i djelu proroka Ilije u Starom zavjetu. Obradit ćemo spomen proroka Ilije u Novom zavjetu, u povijesti Crkve, u hrvatskom narodu.

Već je više godina kako sam odlučio otvoriti dvije Knjige kraljeva u Bibliji i nešto napisati o Božjem vidiocu Iliji.

U Bibliji o Iliji izvješćuje završetak Prve knjige i početak Druge knjige o kraljevima. To su zapravo pripovijesti o Proroku svrstane u dvije skupine. Prva obuhvaća 1 Kr 17 - 19 s četiri pripovijesti: prvo, o suši i Ilijinu boravku u dolini potoka Kerita, drugo, o Ilijinu boravku u Sarfati i o uskrišenju udovičina sina; treće, o događaju na Karmelu, te, četvrto, o Božjoj objavi na brdu Horebu i o pozivu Elizeja za proroka. Druga skupina čine dvije pripovijesti 1 Kr 21 i 2 Kr 2,1-16: prvo, o Nabotovu vinogradu i, drugo, o Ahaziji koji šalje glasnike Baal Zebubu Ekronskomu i pokušaj Ilijina uhićenja. Sve su ove priče kružile u predaji o Iliji dok konačno nisu bile zapisane u Bibliji.³

Radovat ću se ako ovi reci budu koristili čitatelju s obzirom na njegovo ispravno poimanje proroka Ilije kao i s obzirom na molitvu ovomu zaštitniku i naše i drugih brojnih župa i cijele Bosne i Hercegovine.

³ Osim Biblije, glavnoga izvora, pri pisanju ovoga pregleda Ilijina života i djela služio sam se i drugom literaturom:

- Augustin Augustinović, *Povijest Isusova svezak I i svezak II*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb - Sarajevo, 1984.

- Adalbert Rebić, *Prorok čovjek Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.

- Celestin Tomić, *Ilijino vrijeme*, Zagreb, 1985.

- Božo Lujić, *Starozavjetni proroci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

- Nikola Hohnjec, *Djela Proročka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

- W. Harrington, *Uvod u Stari zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.

- Više autora, *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

- Mato Zovkić: *Rad s mladima u duhu Ilije Proroka*, u: *Vrhbosnensia*, Sarajevo, 1/2003., str. 169-174.

- K. Draganović, *Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji 1974.*, Zagreb, 1975.

- Zatim: *Biblijski Atlas*, *Rječnik biblijske teologije*, *Biblijski leksikon*, *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, i više vjeronaučnih katekizama.

- Životopis o proroku Iliji u ovom broju *Kamenjka* tiskan je za potrebe župe Kruševo. Tekst ne prate na više mjesta citati. Fusnote i citati bi oduljivali prostor *Kamenjka*, ali zato nosim ideju da se osnova istoga teksta pripremi s fusnotama i objavi u knjižici s dodatkom u kojem bi se opisale sve župe u Bosni i Hercegovini koje su posvećene proroku Iliji.

Uvod

Izraelsku povijest možemo pratiti gotovo 2 tisuće godina prije Krista preko patrijarha: Abrahama, Izaka i Jakova, preko sužanjstva u Egiptu i povratka iz Egipta u pradomovinu (Obećanu zemlju), preko sudaca, kraljeva, sve do vremena Isusa Krista. Moguće je dio povijesti pratiti i preko proroka, koji su djelovali u isto doba kad i kraljevi, ili preko sužanjstava što su se nemilosrdno redali u prošlosti izabranoga naroda.

Ilija se kao prorok našao u 9. stoljeću prije Krista. Bilo je to vrijeme kraljevanja kralja Ahaba (874.-853.) i kraljice Izabele (Jezabela). Ahab je bio sin kralja Omrija⁴ (885.-874.), a kraljica Izabela kćerka tirkoga (feničkoga) kralja i svećenika poganskoga boga Baala.

Ahab i Izabela u povijesti izraelskog naroda nisu poznati po dobru, zlo su činili. Ilija je bio onaj koji je dobrom, Božjim dobrom, narodu ulijevao utjehu i nadu za boljim vremenima. Ilija je dobrom svladavao Ahabovo i Izabelino zlo.

Djelovanje mnogih proroka usko je vezano uz izraelske kraljeve. Stoga će biti korisno započeti s prvim kraljem Šaulom (1020.-1012.), od druge polovice 11. stoljeća pa preko pojedinih kraljeva opisno doći do kralja Ahaba, odnosno do proroka Ilije.

Doba prije Ilije proroka

Vrijeme izraelskih kraljeva

Kraljevska vlast u Izraelu započela je 1020. godine s pomazanjem mladića Šaula. Sudac i prorok Samuel izabrao je i pomazao Šaula, po riječi Gospodnjoj, ali ga je on i svrgnuo s vlasti, po riječi Gospodnjoj, jer se pokazao neposlušnim i oholim. Šaula je naslijedio mladi kralj David (1012.-972.), Davida njegov sin Salomon (972.-932.), Salomona sin Roboam (932.-914.).

Prva četvorica kraljeva povezivala su svojom vlašću svih 12 izraelskih plemena u jedan narod i jednu državu.

Za Roboama - ime mu znači *neka se raširi narod* ili *moj je narod velik* - kraljevstvo je podijeljeno u dva dijela. Povod podjeli bio je način vladanja kralja Roboama, koji je izazvao pobunu u narodu, pa tako i podjelu u kraljevstvu. Naime, za vrijeme gradnje hrama otac Roboamov kralj Salomon bio je uveo velike poreze u narodu. U želji da se hram sagradi, narod je poreze podnosio. Ali, nakon završetka gradnje hrama i nakon smrti kralja Salomona narod je očekivao da će se porezi i daće smanjiti. Roboam, umjesto da daće smanjuje, on ih je još dodavao. Zbog toga se narod pobunio. Sazvana je narodna skupština u Šekemu oko 930. godine prije Krista. Skupštinu je sazvao Jeroboam, Salomonov službenik, i prorok Ahija iz Šila. Na skupštinu je bio pozvan i kralj Roboam i nagovaran je da s porezima popusti. On

⁴ Vjerojatno je bio arapskog podrijetla.

nije htio mijenjati stil vladanja, pa je nakon šekemske skupštine došlo do pobune deset sjevernih plemena i kraljevstvo je jednoga naroda razdvojeno u dva dijela: Južno, nazvano Juda, i Sjeverno, nazvano Izrael.

Sjeverno kraljevstvo i njegovi kraljevi

Sjeverno izraelsko kraljevstvo sastojalo se od deset izraelskih plemena. Glavni grad u početku bio je Šekem ili Samarija. Za prvoga kralja Sjevernog izraelskog kraljevstva, poslije skupštine u Šekemu, postavljen je Jeroboam (932.-910.), koji je bio iz Efraimova plemena.

Jeroboam je poznat iz vremena kralja Salomona. Bio je nadglednik i organizator radova u gradnji hrama u Jeruzalemu. U tijeku gradnje hrama pobunio se protiv kralja Salomona. Počeo je kao glavni nadglednik oponašati Mojsija. Za vrijeme gradnje stavio se u zaštitu progonjenih radnika. Zbog toga ga je kralj Salomon protjerao. On je sa svojim pristašama pobjegao u Egipat. Poslije Salomonove smrti Jeroboam se vratio u Palestinu.

Kraljevi Sjevernoga kraljevstva nisu pripadali Davidovoj kraljevskoj lozi. Kako nisu bili kraljevske krvi, teže su branili kraljevsko prijestolje i u različitim skupinama i bunama međusobno su se ubijali.

Od dvanaest sjeveroizraelskih kraljeva ubijeno ih je osam. Bili su iz devet različitih kraljevskih kuća. Budući da nisu pripadali kraljevskoj Davidovoj lozi, nije im bilo u interesu ni braniti čistoću vjere. Radije su čuvali prijestolje vlasti. A isto tako često pod utjecajem svojih žena gradili su svetišta poganskim bogovima, posebno Baalu i božici Aštarti ili Ašeri.⁵ To su činili da bi se dodvorili susjednim narodima i svojim ženama i da bi se protivili Južnom kraljevstvu i Jeruzalemu.

Južno kraljevstvo i njegovi kraljevi

Južno kraljevstvo nazvano je judejsko. Tvorila su ga dva plemena: Benjaminovo i Judino. Glavni grad Južnoga kraljevstva bio je Jeruzalem. Kraljem, nakon šekemske pobune i podjele, ostao je u Južnom kraljevstvu Roboam, sin kralja Salomona.

I nakon podjele kraljevi Južnoga kraljevstva pripadali su Davidovoj kraljevskoj lozi. Bilo ih je deset. Iako su bili Davidove krvi, u brizi za vlašću zaboravljali su svoje pravo poslanje i lako postajali nevjerni Savezu s Bogom.

Uloga Jeruzalema u podijeljenom kraljevstvu

Uloga Jeruzalema u vrijeme podjele kraljevstva bila je presudna za cio narod s obzirom na očuvanje Mojsijeva zakona i čašćenje Boga.

Iako je bilo i u Jeruzalemu sinkretističkih⁶ nereda, ipak se osjećalo naglašeno štovanje Boga.

⁵ Aštarta je božica plodnosti polja i rodnosti majke.

⁶ Čašćenje u isto vrijeme Boga Jahve i poganskoga boga Baala.

Za vrijeme Roboama u svim su mjestima Južnog kraljevstva uz Boga čašćena i božanstva plodnosti. Visoka aristokracija, bogati trgovci, visoki činovnici, vojno plemstvo pokazivali su prema čašćenju i vjeri u Boga veliku ravnodušnost ili čak nevjeru. U tome je prednjačio kraljevski dvor na čelu s kraljem Roboamom. Dvije žene na Roboamovu dvoru: Roboamova majka Naama po rođenju pripadnica amonskoga naroda sagradila je hram Amonaca na padinama Maslinske gore, a Roboamova žena Maaka, kći i nećakinja Abšalomova, dva koraka od hrama u Jeruzalemu sagradila je hram božici Aštarti i javno je svakodnevno častila. Hramovi po uzvišicama za vrijeme Roboama nicali su iz dana u dan. Sve više se širio kult boga Baala i božice Aštarte.

Kad Biblija govori o Aštarti, naziva ju "sramoto", a Baala "gadam". Ove kultove širile su osobito dvije spomenute žene.

Odnosi dvaju kraljevstava podijeljenoga naroda

Dva kraljevstva jednoga naroda živjela su u trajnom suparništvu i sukobu iako je pučanstvo bilo svjesno da pripada jednom narodu.

Razjedinjenost, različiti interesi, ljubomora i zavist kraljevstva prema kraljevstvu doveli su do slabljenja narodne moći da se obrani od susjednih neprijatelja koji su ih napadali.⁷ Od podjele kraljevstva sjeverni Izrael i južni Juda bili su prisiljeni braniti se jedni od drugih, umjesto da se zajedno brane od onih trećih.

Odnos Sjevernoga kraljevstva prema štovanju Boga

U odnosu dvaju kraljevstava već u trenutku diobe pošlo je nizbrdo. Jeroboam, kralj Sjevernoga kraljevstva, isticao se željom da sve što ima u Južnom kraljevstvu mora biti i u Sjevernom. Ako ima hram u Južnom, neka bude hram i u Sjevernom. Neka narod žrtvuje gdje god hoće, samo neka ne ide u Jeruzalem. Savjetovao je narod da je svejedno žrtvovati Bogu i na žrtvenicima u Sjevernom kraljevstvu kao i u Jeruzalemu.

Jeroboam je odmah s početka svoje vladavine, da bi spriječio hodočašće naroda u hram u Jeruzalemu, sagradio ne jedan nego dva žrtvenika. Žrtvenici su bili neki vid hramova. Jedan se žrtvenik nalazio na sjeveru kraljevstva u mjestu Dan, na jednom od izvora rijeke Jordana, a drugi u južnom dijelu kraljevstva u Betelu, dvadesetak kilometara od Jeruzalema. Jeroboamovo zlo nije završilo s gradnjom dvaju žrtvenika, nego ih je odmah obilježio poganskim znakovljem. Bili su označeni zlatnim teletom. Jedno i drugo mjesto, Dan i Betel, odredio je kao središta vjerničkog okupljanja Sjevernoga kraljevstva. Svetištima i žrtvenicima želio je dati snagu Abrahamovu jer su oba mjesta poznata još iz Abrahamova vremena. A Jeruzalem je poznat

⁷ Sjeverno kraljevstvo je propalo 721. godine. Palo je u ruke asirskoga kralja. Asirci, da bi zavlitali područjem, rastjerali su u različitim smjerovima pripadnike deset izraelskih plemena i doveli stanovnike iz unutrašnjosti svoga kraljevstva. Miješanjem stanovništva pridošlog i preostalog domaćeg nastao je novi narod nazvan Samaritancima ili Samarijancima. Novonastali narod častio je Boga, ali mu nije bilo strano klanjati se i drugim poganskim božanstvima.

tek od kralja Davida. Tako je Betel i Dan označio većom vrijednošću od Jeruzalema. Htio je reći da su oba mjesta sveta još od Abrahama, Izaka i Jakova, a Jeruzalem tek odnedavno. Sve je Jeroboam činio da plemena Sjevernoga kraljevstva nemaju potrebe ni motiva ići u Jeruzalem, u hram s Kovčegom Saveza, u kojem su se čuvale ploče Deset Božjih zapovijedi.

Nadalje, da bi uspio još više i dugotrajnije u odvajanju od Jeruzalema, uveo je takozvani “agrarni kalendar”, koji se mjeri prema sjetvi, žetvi i berbi, za razliku od kalendara “sunčeve godine” koji je bio uveden za Davida i Salomona i koji se održavao u Južnom kraljevstvu. Pomutnjom kalendara Jeroboam je uspio skrenuti hodočasnike Sjevernoga kraljevstva, sjevernih deset plemena, prema novim svetištima, novim žrtvenicima, kojima je pridavao snagu hrama.

Daljnji korak razdvajanja Jeroboam je proveo preko postavljanja svećenika u rečenim svetištima, kamo nije više postavljao Levijeve sinove (2 Kr 12,31) za svećenike, nego priproste ljude i dao im različite ovlasti samo da bi mu bili naklonjeni. Svećenike u tim svetištima proglasio je kraljevskim činovnicima, dostojanstvenicima kraljeva dvora.

Odnos Jeroboama prema religijama susjednih naroda

Istina je, da je Jeroboam nakon svega učinjenoga, u prvom dijelu kraljevanja ostao na liniji čašćenja Boga. Ali je u drugom dijelu zbog dodvoravanja susjednim poganskim narodima - Kanaanacima i u znak snošljivosti počeo podizati poganskim bogovima takozvane “uzvišice”, tj. hramove s uzdignutim kamenjem - simbolima Baala i s panjevima ili ašerama - simbolima božice Aštarte. Time je htio dobiti za sebe kanaansko stanovništvo preostalo na području svojega kraljevstva i dobiti naklonost Kanaanaca izvan svojega kraljevstva.

Jeroboamov grijeh

Prvi sjeveroizraelski kralj Jeroboam činio je zlo i tako je postao pojam “Jeroboamov grijeh”. Sva kasnija zla koja su činili kraljevi uspoređivana su s grijehom Jeroboamovim. U čemu je bio glavni grijeh Jeroboamov? U tome što je skrenuo s Mojsijeve linije jednoga svetišta, kao temeljne istine vjere: “Slušaj, Izraele, Jahve, Bog naš, Jahve je jedan!” (Pnz 6,4). Drugo, Jeroboam je zbog dodvoravanja susjednim narodima uvodio u izraelski narod čašćenje kulta boga Baala i božice Aštarte. On je naveo “na grijeh Izraela i uputio Efraima na put zloće” (Sir 47,24).

Nakon svega što je Jeroboam učinio, prorok Ahija, koji ga je u Šekemu podržao i nakon šekemske skupštine pomazao za kralja Sjevernoga kraljevstva, proriče mu bijedan i dramatičan svršetak, i njega i njegove kuće (1 Kr 14, 1-16).

Djelovanje proroka

Pojam prorok

Kad u hrvatskom jeziku kažemo prorok, obično mislimo na čovjeka koji nešto proriče, govori, označava i gleda unaprijed, prokazuje i predviđa. Po uskom tumačenju to bi bio čovjek

koji gleda u nečiju budućnost, proriče što će se dogoditi. Pojam prorok Biblija tako ne prikazuje. Za Bibliju prorok je čovjek kojega Bog bira i postavlja za glasnika; kojega šalje ljudima da bi im prenio poruku, da bi uspostavio vjerničke odnose među ljudima, da bi zaštitio ugnjetene, uspostavio socijalnu pravdu. Božja poruka izrečena preko biblijskoga proroka može se ticati sadašnjosti i budućnosti. Ona nije djelo čovjeka koji govori nego je djelo Boga koji nastupa po proroku kazujući narodu što sada treba uraditi. Ako to ne uradi, čeka ga zlo u budućnosti.

Proročka riječ također je djelo prošlosti. Prorok iz prošlosti crpe proročku viziju za budućnost ili za sadašnjost. On iz prošlosti uči, poučava ljude što će se dogoditi u budućnosti.

Najčešće riječi koje se koriste za pojam biblijskog proroka jesu hebrejska riječ *nabi* i grčka riječ *prophetes*. Ove riječi govore o čovjeku glasniku Božjem koji naviješta, govori o onome što jest, razotkriva ono što je skriveno, govori o tajnim stvarima.

Proročko poslanje

Nasuprot neposlušnim kraljevima, Božjim pomazanicima, kako sjevera tako juga, Bog postavlja narodu proroke, borce za Božji zakon i njegov savez, glasnike Božje poruke, koji prekoravaju svjetovne postupke kraljeva, osuđuju njihovu nevjeru.

Najčešće kraljevi nisu bili na Božjoj liniji, pa Bog postavlja proroke da bi narod i kraljeve poučili.

Proroci žestoko spočitavaju kraljevima kako se brinu samo za svoju slavu, za sebične interese, te tako postaju bezvrijedno Božje oruđe. Bog ih zato odbacuje.

U narodnom i kraljevskom neredu za vjersko i nacionalno jedinstvo, za čistoću vjere, najviše su se zalagali proroci.

Proroci nisu bili protiv kraljevske ustanove kao takve. Smatrali su je korisnom, ali su nastojali kraljeve usmjeriti snagom Božje riječi na pravi put, da ispune zadatak koji im je Bog namijenio.

U očima kraljeva proroci su se često pojavljivali kao neugodni osporavatelji njihovih planova. Zato su mnogi bili progonjeni, zatvarani i ubijani.

Proroci u očima naroda bili su osobe koje su štatile Božje interese. Najčešće je narod bio na njihovoj strani. Bilo je i slučajeva kada se zavedeni narod okrenuo protiv proroka. Najčešće je to bila kraljevska manipulacija narodom, ali i oštrina proročke riječi koja je djelovala na narod, pa narod umjesto da se obrati Bogu, okrenuo bi se protiv proroka.

Snaga proročke riječi i njihovih nastupa očitovala se jednako na sjeveru i na jugu. U narodu razjedinjenu na dva kraljevstva proroci su bili jedini koji su mogli povezivati razdvojeni narod. Snaga njihove riječi imala je odjeka u svim prostorima gdje je živio izraelski vjernik.

Ilijino vrijeme

(1 Kr 17-19; 21 i 2. Kr 1,1-16; 2,1-18)

U teškom vjerskom i narodnom neredu u 9. stoljeću prije Krista pojavio se prorok Ilija. Snagom svoje riječi obilježio je svoje vrijeme. Poslije njegova zemaljskog života njegova nauka i moć riječi ostale su utjecajne do danas.

Čudesan je Ilijin lik, zrači nadljudskom snagom. On u sebi spaja nešto što je povijesno, ali i nešto što graniči s legendom. U isto vrijeme on je popularan ali i duboko teološki. Po svojim vrlinama, to je osoba koja jasno korača zemljom držeći pred očima vječnost.

Zanimljivo je da je u njemu osoba istodobno snažna i nemoćna. Bjesni pred Ahabom poput munje, a slab je pred Izabelom i bježi ispred njezina gnjeva.

Dvije Knjige kraljeva prikazuju Iliju kao čovjeka velike vjere čiji primjer ne umire. Dapače u piščevim očima ni on sam tjelesno ne umire nego je u ognjenim kolima prenesen iz povijesti u vječnost, sa zemlje u nebo.

Uspoređivanje Ilije s Mojsijem

Ilija i Mojsije dva su stupa starozavjetne objave. Mojsije je tri stojeća prije Ilije postao pojam izraelskoga naroda i čuvar vjere u Boga Abrahamova, Izakova i Jakovljeva. Zbog djela koje je učinio, stekao je u povijesti izabranog naroda pojam nenadmašivosti. Da bi Biblija osnažila i naglasila značenje Ilijino u njegovu vremenu, usporedila je Iliju i Mojsija. Ilijina je uloga po značenju poistovjećivana u biti sa snagom Mojsijevom. Time je Ilija zadobio visoko značenje, odmah uz Mojsija, u povijesti izraelskoga naroda.

Ilija i Mojsije bili su Božji ljudi, proroci, poslanici koji su počeli djelovati ne po ljudskoj službi nego po poslanju koje im je Bog zadao.

Moglo bi se reći da je Mojsije dao bitnu crtu vjeri izraelskoga naroda, a Ilija joj je dao snagu i duh. Ilija se u svojem vremenu pojavio kao *novi Mojsije*.

Temelj Ilijine poruke nalazi se u onom Savezu između Boga i čovjeka na brdu Sinaju - Horebu. To je ono bitno što povezuje Iliju s Mojsijem.

Okolnosti pred Ilijin nastup

Ilijino djelovanje vezano je uza Sjeverno ili Izraelsko kraljevstvo u 9. stoljeću prije Krista. To je prostor gdje su se događale, uspoređeno s Južnim kraljevstvom, veće krize vjere u Boga. Ovaj je prostor bio pod većim utjecajem elohističke⁸ predaje, kako to kažu bibličari, iako nije umanjeno značenje ni jahvističke⁹ predaje. Elohistička nam predaja više pomaže shvatiti proroke Sjevernoga kraljevstva: Iliju, Elizeja, Amosa i Hošeu.

Okolnosti koje su utjecale na Ilijin nastup imale su svoj dublji korijen u podijeljenosti naroda na dva kraljevstva, na njihovu međusobnu borbu, na udaljavanje od vjere otaca, na klanjanje bogovima susjednih naroda.

Prije Ilijina nastupa okolnosti su bivale sve nepogodnije. Bilo je to vrijeme kralja Omrija (885.-874.) i njegove omrijevske kraljevske loze koja je vladala u Sjevernom kraljevstvu oko 40 godina. Omri je bio otac kralja Ahaba koji je bio kraljem za vrijeme Ilijina djelovanja.

⁸ Elohistička predaja brigu za izraelski narod i bit nauke temelji na događajima Sinajskoga saveza.

⁹ Jahvistička predaja gradi svoju nauku na ideji Boga Jahve, koji je izraelski Bog ali i Bog svih drugih naroda.

Kralj Omri i omrijevska kraljevska loza

Kralj Omri¹⁰ došao je na vlast kao zapovjednik vojske koja je srušila kralja Zimrija koji je vladao samo sedam dana, a koji je prije toga skinuo u vojnom puču kralja Bašu. Za kralja ga nije pomazao niti jedan od proroka. O njemu Biblija ima samo osam redaka (*1 Kr* 16, 21-28). U vanjskom pogledu organiziranosti kraljevstva bio je jedan od poznatijih kraljeva u Sjevernom kraljevstvu. Sagradio je Samariju¹¹ kao glavni grad Sjevernoga kraljevstva.

Kao štovatelj Boga Omri se nije proslavio. Biblija za njega kaže: "Činio je zlo u očima Jahvinim i bio je gori od svojih prethodnika. U svemu je slijedio Jeroboama i njegove grijeha kojima je zavodio Izraela i srdio Jahvu, Boga Izraelova, svojim lažnim bogovima" (*1 Kr* 16,25). Omria zapravo nije zanimao Bog. On je bio čovjek svjetovnih nazora. Zemaljski probici bili su mu na prvom mjestu. U svojem kraljevstvu proglasio je religioznu snošljivost između Izraela i kanaanskih naselja: zajedno prava vjera i kriva vjera, pravo štovanje i krivo štovanje!

Vidjevši opasnost od Filistejaca na jugu i aramejskoga kalja u Damasku na sjeveru, uspostavio je primirje s Judom ili Južnim kraljevstvom i povezo se ženidbom s kraljevskom obitelji u Južnom kraljevstvu.¹² Nadalje, povezo se čvrsto s tirskim kraljem na obali Sredozemnoga mora. Tirski kralj je bio svećenik božice Aštarte a ime mu je bilo Etbaal (Itto Baal).¹³

S obzirom na političku i državotvornu stabilnost bibličari i povjesničari kralja Omrija uspoređuju s kraljem Salomonom. Bio je čovjek velike energije, spretan političar i diplomat. U kratko vrijeme ostvario je u zemlji mir i blagostanje. Postavio je dobre temelje kraljevskoj vlasti. Dao je u Izraelu sagraditi novu blistavu prijestolnicu,¹⁴ Samariju. Razvijao je trgovinu, gradio ceste, otvarao rudnike bakra, sklapao međunarodne saveze, modernizirao vojsku i uspostavio sklad između Izraelaca i Kanaanaca. Sin mu i nasljednik Ahab nastavio je očevu politiku. Zemlja se bogatila. Biblija ga ne hvali. Arheološka iskopanja i povijest otkrivaju vanjsku veličinu i sjaj njegova kraljevstva, u bogatim iskopinama gradova i spomenika koje je gradio. Ali materijalno blagostanje nije išlo u korak s duhovnim i religioznim rastom. U svojem djelovanju Omri nije pomišljao na Boga. Više se brinuo za svjetovne uspjehe. Sve što je činio u vjerskom pogledu bilo je na štetu vjerskog identiteta.

Kralj Ahab

Ahab je poslije očeve smrti bez borbe naslijedio svoga oca Omrija. Dugo je živio od očeve slave. Oženio se Izabelom,¹⁵ kćerkom feničkoga ili tirkoga kralja i velikoga svećenika božice Ašere ili Aštarte. Ocu joj je bilo ime Etbaal.

¹⁰ Omrijevska loza vladala je u Sjevernom kraljevstvu od 885. do 841. godine.

¹¹ U Sjevernom kraljevstvu često su mijenjani glavni gradovi i mjesta kraljevskoga prijestolja: Šekem, Penuel, Tirsa, Samarija. U Južnom kraljevstvu uvijek je bio glavni grad Jeruzalem.

¹² Sin južnojudejskoga kralja Jozafata (871.-848.), Joram (848.-841.), oženio se s Omrijevom unukom, Ahabovom kćerkom.

¹³ Znači: Baal postoji.

¹⁴ Zimska prijestolnica nalazila se u Jizraelu, glavno političko središte bila je Samarija.

¹⁵ Izabela ili Izebela znači "gdje je Gospodin".

Religiozno stanje za vrijeme Ahaba

Ahab je religioznu toleranciju provodio jače od svoga oca, posebno kad je bila u pitanju poganska religija njegove žene Izabele, prema kojoj je bio vrlo popustljiv. Popustio joj je u mnogočemu, a u pitanjima bogoštovlja bila mu je kao neka vrsta ministrice. Ona je, koristeći naklonost kralja, silom i milom provodila religijske običaje koje je donijela s udajom, štujući boga Baala i božicu Aštartu. Bibličari Izabelu nazivaju Ahabovom kobnom savjesti.

Ahab je dao da se u kraljevskom dvoru štiju svi bogovi, i to svih naroda u njegovu kraljevstvu. Iz ljubavi prema svojoj ženi Izabeli u samoj je Samariji sagradio hram bogu Baalu i u njemu podigao žrtvenik božici Aštarti. Svetište Baalu i Aštarti proglasio je službenim svetištem cijelog Izraela a ne samo njegove žene Izabele.

Svakomu koji bi javno častio Baala otvarao se put prema bogatstvu i blagostanju. U čašćenju je prednjačio sam Ahab, za kojega Biblija veli da je učinio: "Više zla u očima Jahvinim, više zla od svih svojih prethodnika. I malo mu je bilo što je hodio u grijesima Jeroboama... nego se još oženi s Izabelom... i počeo služiti Baalu i klanjati mu se."

Kanaanski kult boga Baala i božice Aštarte u Sjevernom izraelskom kraljevstvu za vrijeme kralja Ahaba i kraljice Izabele proširio se do te mjere da se u službenim kraljevskim protokolima nije osjećala vjera u Boga. Kriza prave vjere dosegnula je svoj vrhunac.

Ilija za kralja Ahaba kaže: "Prodao si se poput roba... Pomest ću i istrijebiti tvoje potomstvo... a psi će poždrijeti Izabelu na polju Izraelskom" (*1 Kr 21*).

Ahab i društvena nepravda (1 Kr 21)

U Jizraelu, zimskoj prijestolnici Sjevernoga kraljevstva, Ahab je gradio svoj raskošni dvor i zaželio proširiti svoj posjed. U neposrednoj blizini Nabot Jizraelac imao je svoj vinograd, Ahab mu reče: "Ustupi mi svoj vinograd da mi bude za povrtnjak, jer je blizu moje kuće. Ja ću ti dati za nj bolji vinograd, ili, ako to želiš, dat ću ti novca koliko vrijedi."

Ali Nabot uzvrat: "Jahve me sačuvao od toga da ti ustupim baštinu svojih otaca."

Ahab pozna Izraelsko pravo na imanje kao dar od Boga i taj se dar ne daje nikomu, stoga ne navaljuje na Nabota, nego se vraća kući ljut i mrk zbog riječi koje mu je Nabot Jizraelac rekao.

Uto mu dođe žena Izabela, i reče mu: "Zašto si zlovoljan i ne mariš za hranu?" On joj ispriповjedi slučaj s Nabotom. Izabela će kralju: "Jesi li ti onaj koji kraljuje nad Izraelom? Ustani i jedi i budi dobre volje. Ja ću ti pribaviti vinograd Nabota Jizraelca." Za Izabelu volja Božja ne znači ništa. Za nju poganku volja kraljeva je sve, a kralj radi kako ona želi. Stoga uze papir i napisu u ime Ahabovo pismo svim starješinama i glavarima, Nabotovim sugrađanima. Tu je pisalo: "Proglasite post i postavite Nabota na čelo naroda. Postavite prema njemu dva nitkova koji će ga optužiti da je proklinjao Boga i kralja."

Tako ovi učiniše. Optužiše Nabota za tešku klevetu na Boga i kralja, te ga osudiše na kaznu kamenovanja. Izvedu ga izvan grada gdje ga kamenovahu i on pogibe. Zatim poruču Izabeli: "Nabot je kamenovan i umro je." Pošto je Izabela čula tu vijest, ponosno stupi pred kralja: "Ustani i zaposjedni vinograd što ti Nabot Jizraelac ne htjede ustupiti za novac. Nabot više nije živ, on je mrtav." U očima Izabele ponovo su pobijedili laž i kleveta i k tomu čovjekoubojstvo.

Ahab ustade i siđe u Nabotov vinograd da ga zaposjдне. Ali Bog uputi riječ proroku Iliji: “Ustani i siđi u Samariju, u susret Ahabu, kralju izraelskom. Eno ga u vinogradu Nabotovom u koji je sišao da ga zaposjedne. Reci mu: ‘Ovako veli Jahve: Umorio si, oteo si! Zato ovako veli Jahve: Na mjestu gdje su psi lizali Nabotovu krv, lizat će psi tvoju’.”

Kada Ahab ugleda Iliju, reče mu: “Nađe li me...” Ilija odgovori: “Nađoh te, jer si se predao da činiš što je zlo u očima Jahvinim. Evo, tek što nisam navukao na te nesreću. Pomest ću tvoje potomstvo, istrijebiti Ahabu... Učinit ću s tvojom kućom kao s kućom Jeroboama, sina Nebatova, i s kućom Baše, sina Ahijina, jer si me rasrdio i naveo Izraela na grijeh...”

Prorok je savjest naroda. Njegova riječ budi savjest i u Ahabu, koji je uvidio zlo što ga je učinio. Kad je čuo Božje riječi, razdrije svoje haljine i stavi kostrijet na tijelo. Postio je i u kostrijeti spavao i naokolo išao tiho jecajući. I opet dođe riječ Božja Iliji: “Jesi li vidio kako se Ahab preda mnom ponizio? Budući da se tako ponizio preda mnom, neću zla pustiti za njegova života. U vrijeme njegova sina pustit ću zlo na kuću njegovu...” Sve se ispunilo kako je Ilija prorekao (2 Kr 9,30 - 37).

Zavedenost i opravdavanje zavedenosti

Do sada je Izrael živio pod šatorima u prirodi, gdje mu je sve govorilo o Bogu. Sad, za vrijeme Omrija i Ahaba, sve se mijenja, javljaju se nove vrednote, koje su djelo ljudskih ruku. Ljudska djela sada ispunjaju ljudsku maštu. Izrael pomišlja da je Bog nespojiv s novim načinom života. U raskošnim i bogatim palačama i vilama, koje se grade izgledom Egipćana, slikarskim dostignućem Asiraca, a slasti i radosti zemaljskoga života uživaju se na fenički način, nema mjesta Bogu. Nastalo je pitanje kako sve to uskladiti s pravom vjerom? Ahab i Izabela uzeli su svoj stil: poubijati sve proroke Boga Jahve, jer im smetaju u provedbi njihove samovolje i njihova krivoga bogoslužja.

Ponašanjem Izabele i Ahaba polako nestaje Izraela i povezanosti s Bogom. Sve se snošljivije gleda na Kanaance i na njihov kult božanstva plodnosti. Bog Jahve je prezahtrjevan Bog, Baalov kult je kult slobode ponašanja, nema tu moralnih obveza. Nadalje, bliskiji je bog idol koji je vidljiv i opipljiv, iskustveno doživljen, negoli Bog koji je daleki, nadnaravni Bog. Sve se više izobličuje ideja Boga i tako se drmaju i ruše temelji društvenoga života. Bog Jahve je izjednačen s idolom i poganskim božanstvom plodnosti. Vjera se napušta. Izraelci su postali slijepi, za sve novotarije koje su ih počele uništavati. Smatraju da je u trgovini, bogatstvu, raskoši, umjetnosti i moći sve dopušteno i da oni nemaju nikakve veze s Bogom niti s vjerom. Sve je postalo bolje i ljepše od vjere. Izraelska vjernička elita nije znala u vremenu Ahaba ugraditi vjeru u novi civilizirani stil života koji je nastajao. Naprotiv, stvorilo se mnijenje da novi način života i napretka nije gradio Bog Jahve nego bog idol i različita božanstva.

Takvo stanje smišljeno provodi kraljica Izabela. Izabela je imala smišljenu strategiju svoga djelovanja. Najprije je uklanjala proroke Boga Jahve (1 Kr 18,13). Na žalost, dio je naroda šutio i nije reagirao. Drugi se dio pred najezdom kraljice Izabele povukao u pustinjska područja, a treći se dio poklonio njezinim hirovima. Izabela je sebi stvorila plodno tlo da radi što hoće i da uvede kult bogova plodnosti Baala i Aštarte. Kult je zbog blizine i utjecaja

susjednih naroda, koji su se držali toga bogočašća, bio prisutan i u izraelskom narodu, a sada ga je Izabela razvila i učvrstila. Kao vrhunac njezina uspjeha bila je gradnja hrama u Samariji posvećenog bogu Baal Melkartu sa žrtvenikom božici Aštarti. U svim radnjama koje je izvodila zaštitila se s 450 svećenika boga Baala i 400 svećenika božice Aštarte. Sve su to bile osobe izabrane po Izabelinu prohtjevu. Ona ih je sama štitila i uzdržavala. U zaštiti kraljice njezini su svećenici imali sva prava u kraljevstvu. Zapravo oni nisu bili samo svećenici njezinih oltara i žrtvenika nego su joj bili i tjelesni čuvari, štitonoše.

Kralj je Ahab imao također svoje dvorske proroke. Bilo je i njih na broju 400. Sve iz reda bili su to proroci koji se nisu zamjerali nikomu, a najmanje kralju i kraljici. Bili su članovi dvorskoga proročkog pokreta, proroci kraljevske institucije, savjetnici kraljevi za religiozna pitanja. Dvorski su proroci često u Bibliji nazivani "lažni proroci". Protiv njih su se žestoko borili proroci Boga Jahve.

Stanje u Izraelu postalo je kritično, užasno. Izgledalo je da je Baal izraelski bog, a ne Bog Jahve.

U biti kralj Ahab i dalje štuje Boga, ali je bilo to više njegovo privatno negoli javno čašćenje Boga Jahve. Čak je sinovima svojim dao teoforična imena: Ahaz-ja (Jahve je zahvatio); Joram (Jahve je uzvišen); Atali-ja (svoju je uzvišenost posvjedočio Jahve). Pokazivao je više puta, dok ga je Ilija karao, i kajanje zbog učinjenih zlodjela. Svakako, pokazivao je veliku nezainteresiranost za ono što je kraljica Izabela činila uvodeći kult boga Baala i božice Aštarte, ali joj nije smetao činiti ono što je htjela. Ona je sve vodila, a on je u svemu slijedio.

U takvu stanju duha i krize vjere u Boga pojavljuje se prorok Ilija.

Ilijin lik i proročki nastup

Prorok je Ilija osamljenik i putnik nadljudskih razmjera. On ne podnosi neodlučnost niti kompromis. Pod Ilijinim utjecajem dolazi do velikoga suočenja između Boga Jahve i boga Baala. Jahve je Bog, odjeknut će na sve strane s brda Karmela. Ilija se otkriva kao velik prorok i branitelj prave vjere i vraćanja Saveza u Izraelu. Otkriva nam se kao veličanstveni izvorni lik čovjeka koji je pun Boga. On je posve zahvaćen revnošću za Boga. Svjestan je snage koja je u njemu. Pojavljuje se nenadano i neočekivano. Isto tako nestaje u vatrenim kolima, ostavljajući za sobom neizbrisiv blještav trag svjetla i nade. Njegova riječ plamti kao oganj, kao baklja. Netko je za Iliju rekao: "Nad svojim svijetom, osamljen, diže se prorok, herojski lik, najdivniji u Bibliji" (Wellhausen). Za njegova života i za vrijeme njegova nasljednika Elizeja obnavljaju se Mojsijeva vremena.

Biblija nam o Iliji donosi niz događaja i zgoda. Pisac knjige o kraljevima umetnuo ih je u povijesni opis kralja Ahaba. To nije povijest u suvremenom smislu riječi, niti novinska reportaža, niti prorokova puna biografija. Neke od njih narušavaju lik proroka Ilije, ali po piščevu mišljenju, iako su dugo bile nepisane a pričane zgode, bile su potrebne da se istaknu zbog okolnosti vremena koje dočaravaju. Ilija nije legenda, on je povijesna činjenica. Izvještaj o njemu ukorijenjen je u određeno vrijeme i određen prostor. Riječ Božja po Iliji pala je na čovjeka, u čovjeka. Ona se rađala i plodila u srcu čovjekovu. Ulazi riječ Božja u čovjeka koji je srastao u svoje vrijeme, s njegovim društvenim, političkim i vjerskim problemima.

Ilijina duhovnost

Ilija je čovjek koji je susreo Boga, koji živi, djeluje i sve promatra kroz Božji spasiteljski plan. Dok on govori o budućnosti, zanima ga sadašnjost u kojoj živi. Sadašnjost mu je bila vrlo šarolika. Njegovo je vrijeme bilo puno osoba koje su zlorabile položaj. Mnoge osobe njegova vremena bile su zahvaćene bolesnim egoizmom, ludim umišljajem o vlastitoj veličini. Ilija napada ljudsku nezasićenu žeđ za moću, postao je savjest svojega vremena. Zbog toga je bio od moćnika proganjen.

Odakle Iliji tolika snaga za sve ono što je činio? Snagu za svoj uspjeh Ilija je crpio u tišini, molitvi, samoći kod potoka Kerita¹⁶ (*I Kr 17*), na Sinaju - Horebu (*I Kr 19*).

Novi zavjet postavlja Iliju kao primjer i uzor u molitvi (*Jak 5,17*). Ilija je u svojoj nauci polagao veliku važnost u osobni dodir s Bogom. Veliku je važnost polagao na nutrinu, na savjest, na srce. Formalizam, konformizam i kompromis bili su nešto što je Ilija zdušno rušio. Njegova sloboda vjere nicala je u sinovskom odnosu prema Bogu. Novi će zavjet često svojim suvremenikima objašnjavati Isusa na liniji Ilijina života. On se ukazuje kod preobraženja Isusova na gori (*Mk 9,2-8*). Također u nevoljama ga se prizivlje kao pomoćnika (*Mk 15,35* i *Mt 27,47,49*).

Čovjek iz Tišbe Gileadske

Izabela je pomišljala da je uspjela satri vjeru izraelskoga naroda. Bila je uvjerenjena da je pobila sve proroke Boga Jahve. Više se nigdje u Sjevernom kraljevstvu nije na svečan način slavio Bog. Glavna religija, koju je ona uspostavila, bila je kult boga Baala i božice Aštarte. Izabela se sa svojim uvedenim kultom i svečanostima, koje je organizirala, ponosila i smatrala velikom. No, nenadano za Izabelu, pojavljuje se prorok Ilija.

Ilijino rodno mjesto jest Tišba Gileadska¹⁷ (*I Kr 17,1*). Tišba leži na istočnoj strani Jordana, u pustom, divljem, slabo nastanjenom kraju, nadomak pustinje. To je kraj u koji nije prodrla civilizacija Omrija i Ahaba. Gileadska je pustinja kraj koji je ljubomorno čuvao obilježje nomadskoga života iz Mojsijevih vremena. Za ove krajeve nije imala interesa ni Izabela, i smatrala ih je nebitnim. Upravo takva nebitna kraja dolazi onaj koji će uništiti kraljičin uspostavljeni kult u izraelskom narodu.

Ilija je došao u javnost odjeven u dlakavu kožunu i oko bedara opasan kožnatim pojasom. Dolazi iz siromašne zemlje u zemlju obilja, kao glasnik živoga Boga. Već kao pojava bio je oštra osuda razbludnim kultovima božanstva Baala i Aštarte. Ilija dolazi i pokreće veliko pitanje u Izraelu: Tko je Bog u Izraelu? Je li to Baal ili Jahve? To pitanje je Ilija jasno izrekao Ahabu na brdu Karmelu. Uz ovo pitanje Ilija veže budućnost i sudbinu i opstanak cijeloga naroda.

On ne dolazi iz pustinje kao beduin, ili neki pobožni samostanac. On je prorok koji nastupa u ime Božje rušeći kanaanska božanstva u svojem narodu. Ilija ne nastupa protiv

¹⁶ Kerit ili Herit.

¹⁷ Tišba Gileadska nalazi se na rubu gileadske pustinje.

civilizacije koju je izgradio Omri i njegov sin Ahab. On nije tražio od naroda da napušta civilizaciju nego da živi svoju vjeru u novim civilizacijskim stečevinama, da obnovi vjeru otaca svojih. Iliju vidimo slikovito opisana u onoj slici koja je kratko djelovala u Mojsiju po silasku sa Sinaja kada je ugledao zlatno tele te se razgnjevio na narod. To djeluje i u Iliji ali u dužem vremenskom razdoblju, jer je bilo zlo zahvatilo narod u većim razmjerima. I opet, po toj slici Ilija je *novi Mojsije*.

Najava suše i gladi (1 Kr 17,1)

Nenadano Ilija nastupa pred kraljem Ahabom i nagovještava: “Živoga mi Jahve, Boga Izraelova, komu služim, neće ovih godina biti ni rose ni kiše, osim na moju zapovijed” (1 Kr 17,1). Ilija nastupa u Božje ime, on živi od Boga, on se bori protiv mrtvih idola. Nosi Božju riječ. Božjom riječju on ruši i podiže. Ilija dobro pozna značenje kiše u Palestini. Suša znači glad. Kiša znači život. Uspoređeno s bogom Baalom koji je bog plodnosti i života, Ilija želi reći da je Baal ništa. Božanska kiša jest život. Bog je donositelj života i plodnosti. Narod i kralj to moraju uvidjeti u teškom iskustvu sušnoga vremena. Zbog nagovještaja suše i gladi, koji su zahvatili kraljevstvo, Ilija mora u progonstvo.

Progonstvo u pustinju

Svako zlo nije za zlo. Ilija je poslije najave suše i gladi morao bježati od srdžbe Ahabove i Izabeline. Pobjegao je u pustinjski kraj istočno od rijeke Jordana. U pustinji su se zbila tri bitna događaja vezana uz Iliju: čudesno prehranjivanje kod potoka Kerita, susret s udovicom iz Sarfate Sidonske i uskrišenje njezina sina.

Na potoku Keritu (1 Kr 17,2-6)

Od Ahabova i Izabelina bijesa Ilija se mora skloniti. Sklonio se uz potok Kerit.¹⁸ Tu se pokazuje kao Božji čovjek, sluša Boga, ali ga Bog ne napušta: “Pit ćeš iz potoka a gavranima¹⁹ sam zapovjedio da te ondje hrane.” Jutrom su mu gavrani donosili kruh, uvečer meso (1 Kr 17,2-6). Poruka je jasna. Bog je svoj narod hranio u pustinji manom i prepelicama (Izl 16,8.12). Bog poučava svoj narod da čovjek ne živi samo o kruhu nego o svakoj riječi koja izlazi iz Božjih usta (Pnz 8,3). Prorok je prvi pozvan da živi Riječ Božju (1 Kr 17, 7-16).

¹⁸ Potok Kerit nalazi se nasuprot Jordanu prema pustinjskom kraju, istočni pritok rijeke Jordana. Današnji naziv za Kerit jest Wadi Jabis.

¹⁹ Neki to tumače da se odnosi na crne beduine, koji su bili ovijeni po licu i glavi crnim rupcima, poput gavranova.

U Sarfati Sidonskoj (1 Kr 17,7-16)

Poslije nekoga vremena presušio je potok Kerit, uz koji se nalazio Ilija kao prognanik. Ilija je sam počeo doživljavati sušu koju je prerekao, ali ga Bog ne napušta. "Ustani, reče mu Bog, idi u Sarfatu Sidonsku²⁰ i ondje ostani. Evo, ondje sam zapovjedio jednoj udovici da te hrani."

Poruka je Božja Iliji na putu prema Sarfati: Bog se brine za Iliju. Zaštićen je od Ahaba. Hrana mu je osigurana. Bog potvrđuje Iliju za svojega proroka i čuva ga. On pokazuje da čuva Iliju istom pažnjom kao što je čuvao Abrahama, Jakova, Josipa...

Ilija ide u Sarfatu Sidonsku i susreće na gradskim vratima siromašnu ženu, udovicu. Upućuje joj neobične riječi, kao da je s njom svaki dan bio: "Donesi mi malo vode u vrču, da popijem." Pa onda kao usput dodaje: "Donesi mi i malo kruha u ruci!" Jedno i drugo jesu znak gostoprimstva: voda i kruh. To se nikada ne uskraćuje onomu koji je potreban. Ali je Ilija zbunio ovu ženu koja je po sebi sama jadnica: "Živoga mi Jahve, tvoga Boga, ja nemam pečena kruha, nemam do pregršti brašna u ćupu i malo ulja u vrču i evo kupim drva, pa ću otići i ono pripremiti sebi i svom sinu, da pojedemo i umremo." Nakon ovih riječi dobre udovice nastupa Ilija: "Ništa se ne boj. Idi i uradi kako si rekla; samo najprije umijesi meni kolačić, pa mi donesi; a onda zgotovi za sebe i za svoga sina. Jer ovako govori Jahve, Bog Izraelov: U ćupu neće brašna nestati, ni vrč se s uljem neće isprazniti, sve dokle Jahve ne pusti da kiša padne na zemlju."

Čudan je Ilija u očima udovice. Traži nemoguće. Traži vjeru u ove žene. Žena je učinila kako joj je Ilija rekao. I sve troje, Ilija, udovica i sin, imali su dosta jela. "Brašno se iz ćupa nije potrošilo i u vrču nije nestalo ulja." Konačno je i žena dobila nagradu: "Ženo, velika je tvoja vjera." Ovu bismo ženu mogli usporediti s onom iz Markova evanđelja, udovicom kod hramske riznice (Mk 12,43). I u ovoj zgodi Ilija nam se pokazuje kao novi Mojsije koji hrani svoj narod. Sam Isus spominje ovu udovicu kada kaže: "Mnogo bijaše udovica u Izraelu u dane Ilijine... i nijednoj od njih ne bi poslan Ilija, doli k ženi udovici u Sarfati Sidonskoj" (Lk 4,25). Iliju su odbili njegovi, prihvaćaju ga pogani. To se dogodilo mnogima, odbili su ga njegovi, prihvatili ga oni drugi.

Uskrišenje sina udovice iz Sarfate (1 Kr 17,17-24)

Treći događaj u pustinjском kraju jest uskrišenje udovičina sina (1 Kr 17, 17-24). U tom događaju: u prvom prizoru imamo Boga i Iliju, u drugom Iliju i udovicu. Poslije svih događaja: što je Ilija bio kod udovice u Sarfati, što mu je udovica iskazala sve gostoprimstvo, Ilija ne doživljava vedre trenutke. Umjesto da on zahvali udovici za gostoprimstvo, ona ga tjera iz svoje kuće. On je krivac smrti njezina sina, on ju je podsjetio na njezin grijeh, i po njezinu mišljenju zbog toga je umro njezin sin. Zapravo po mišljenju udovice iz Sarfate Ilija je

²⁰ Sarfata Sidonska (1 Kr 17,2-6) jest mjesto na sjevernom dijelu Sjevernoga kraljevstva, 13 km jugozapadno od Sidona, na putu koji vodi prema Tiru na morskoj obali.

podsjetio Boga na udovičin grijeh i zbog toga joj je Bog umorio sina. “Što ja imam s tobom, čovječe Božji? Zar si došao k meni da me podsjetiš na moj grijeh i da mi usmrtiš sina?”, viče udovica na Iliju. Ilija je vrlo ponižen, sluša udovicu ali se i ne ljuti. U očima udovičinim, da nije Ilija tu, Bog se ne bi ni sjetio njezina grijeha. Ali je očita činjenica da je udovica uvjeren da je Ilijina prisutnost znak prisutnosti Boga, da je on “čovjek Božji”.

Zbunjeni Ilija uzima dječaka i nosi ga u gornju sobu gdje ga položi na svoju postelju i zavapi Bogu: “Jahve, Bože moj, zaista želiš udovicu, koja me pogostila, uvaliti u tugu umorivši joj sina?” Bog je uslišao molbu Ilijinu, dijete je oživjelo. Posljedica uskrišenja sina udovice iz Sarfate Sidonske jesu riječi udovičine: “Sada znam da si čovjek Božji i da je riječ Jahvina da je Ilijina prisutnost znak prisutnosti Boga, da je on “čovjek Božji” (1 Kr 17,24).

Najdublji smisao ovoga događaja jesu ove izrečene udovičine riječi. Za udovicu povratak sina jest njezina sigurnost u Boga. Mogli bismo uspoređivati ovaj Ilijin događaj s onim Elizejevim u 2 Kr 4,34, ili s onim Pavlovim u Troadi (Dj 20, 10) ili s onim Isusovim u Nainu (Lk 7,11-17).

Nakon tri godine progonstva (1 Kr 18,1-19)

Kroz tri godine suše Ilija je morao provesti u pustinji, ali je dokazao svima: kralju, kraljici, narodu, da je on prorok. Ilija prenosi poruku Božju koja daje kišu i sušu. Sada kada je uvjerio svijet, može ići i dalje u odlučujući korak u povratak vjere u Boga i opći religiozni obnoviteljski zamah u cijelom narodu.

Nakon tri godine suše štovatelji kulta boga Baala i božice Aštarte otupili su svoju oštricu, ali njihov štitonoša, kraljica Izabela, iako je pokolebana, ne popušta. Provodi i dalje kult boga Baala i božice Aštarte.

S druge strane, Ilija je uvjerio sve oko sebe da je ozbiljan, i da je prorok. Narod ga je prihvatio, ali još nema prigode napraviti preokret.

Nakon tri godine suše bile su Božje riječi upućene Iliji: “Idi i pokaži se Ahabu, jer želim pustiti kišu na lice zemlje.” Kralj Ahab svjestan je što se događa, ali zbog Izabelina utjecaja ne mijenja svojega stava nego savjetuje svojim slugama da pođu okolo potražiti koji izvor vode. “Hajde, običi ćemo svu zemlju, sve izvore i sve potoke, možda ćemo naći trave da sačuvamo u životu konje i mazge i da nam ne propadne stoka.” Ahab je krenuo jednim krajem u obilazak, a Obadija (dvorski upravitelj) drugim krajem u obilazak zemlje za vodom. U obilasku tražeći izvor Obadija je naišao na Iliju. Ilija po Obadiji najavljuje dolazak do kralja Ahaba.

Prikaz susreta dvojice protivnika vrhunsko je djelo dramatičnosti i živosti. Sve se odvija u snažnu ozračju rasprave “tko je upropastitelj Izraela”. Čim je u susretu Ahab ugledao Iliju, odmah mu dobaci: “Jesi li ti onaj koji upropašćuje Izraela?” Odmah mu Ilija odgovara: “Ne upropašćujem ja Izraela, nego ti i tvoja obitelj, jer ste ostavili Jahvu, a ti si sljedbenik Baala. Sada sakupi sav Izrael pred mene na gori Karmelu (1 Kr 18,20-40) i četiri stotine pedeset proroka Baalovih, koji jedu za stolom Izabelinim.” Ahab je prisiljen pristati i poći na Karmel moliti za kišu. Organizira se skup naroda na Karmelu. Povod organiziranju skupa jest molitva za kišu, a u Ilijinim očima jest pokazivanje pred narodom Boga i uništenje Baalova kulta u izraelskom narodu.

Na Karmelu (1 Kr 18,20-46)

Uz molitvu za kišu na brdu Karmelu²¹ došlo je do sudara dvaju svjetova, dviju sila, sudara između Izabeline ideje i Ilijine vjere, između Boga i štovatelja Baala, između objavljene vjere i prirodne religije - kulta plodnosti.

U određeni dan svi su krenuli na brdo Karmel: starješine Izraelove, Baalovi svećenici, narod. Svi su krenuli da se isprosi kiša.

Na sjeveroistočnom vrhu Karmela bio je smješten žrtvenik Baalu. Oko njega je bilo 450 Baalovih svećenika. Tu je u blizini razrušeni žrtvenik Bogu. Kod njega sam samcat Ilija prorok. Biblija kaže da Ilija pristupi svemu narodu i reče: "Dokle ćete hramati na obje strane? Ako je Jahve Bog, slijedite ga, ako je Baal, slijedite njega!" Čini se da je narod prihvatio kao nešto normalno da se malo klanja Bogu Jahvi, malo Baalu. To je ta naopaka tolerancija. Tu Ilija nije nipošto tolerantan. Ono to ne podnosi. Tako se ponašati i štovati druge bogove uz Boga Jahvu, jest poistovjećivanje Boga Jahve s idolima. I onda Ilija nastavlja: "Ja sam još jedini ostao kao prorok Jahvin, a Baalovih je proroka četiri stotine i pedeset. Dajte nam dva junca. Neka oni izaberu jednoga, neka ga sasijeku i stave na drva, ali neka ne podmeću ognja. Ja ću spremi drugog junca i neću podmetati ognja. Vi zazovite ime svoga boga, a ja ću zazvati ime Jahvino: koji odgovori ognjem, pravi je Bog!" Sav narod odgovori: "Dobro." Odluka je pala. Na Karmelu nastaje veliko uzbuđenje. Ilija će Baalovim prorocima: "Izaberite sebi jednoga junca i počnite, jer vas je mnogo više. Zazovite ime svoga Boga, ali ne stavljajte ognja." Oni uzmu junca i pripreme ga. Zazivali su Baalovo ime od jutra do podne, govoreći: "O, Baale, usliši nas!" Ali nije bilo ni glasa ni odgovora. Kukali su i prigibali koljena oko žrtvenika koji su načinili. U podne se Ilija Baalovim svećenicima naruga: "Glasnije vičite, jer je on bog, zauzet je ili ima posla, ili je na putu; možda spava pa ga treba probuditi!" Na Ilijino ironično podsmijavanje i izazivanje Baalovi svećenici počеше vikati još glasnije, počеше se parati noževima i sulicama, sve dok ih nije oblila krv. Kad je prošlo podne, pali su u bunilo i bjesnilo sve dok nije bilo vrijeme da se prinese žrtva. Ali, nije bilo nikakva glasa ni odgovora, niti znaka da ih tko god sluša.

Ilija je svjestan Božje sile. Njegovo spočitavanje Baalovim prorocima ujutro i u podne imalo je snažan učinak na narod, koji ostaje nepomičan sve do večernje žrtve. Tada Ilija poziva narod: "Pridite k meni." On popravi žrtvenik koji je bio srušen. Uze dvanaest kamenova, prema broju dvanaest Jakovljevih sinova. Sagrađi od toga kamenja žrtvenik imenu Božjemu. Iskopa jarak oko žrtvenika toliko širok da bi se mogle posijati dvije mjere pšenice (oko 26

²¹ Karmel se nalazi na obali Sredozemnog mora. To je zapadni dio Sjevernog kraljevstva u graničnom prostoru prema Feničanima. Karmel je hebrejska riječ i znači vinograd, vrt. To je predivan prostor dug 23 km i širok od 5 do 8 km. Smješten je u smjeru od jugoistoka prema sjeverozapadu sve do obale Sredozemnog mora. Uz tu brdovitu plodnu goru smjestila se Ezdralonska ravnica. Na jednom od vrhunaca karmelske gore (El-muharaqah), visokom 514 m, nalazi se crkva posvećena proroku Iliji kao sjećanje na događaje vezane uz 1 Kr 18,1-46. Karmel i karmelsko područje smatra se kao najplodonosnije područje Izraela. S prostora Karmela pružaju se veličanstveni pogledi prema Ezdralonskoj ravnici sve do brda Tabora. To je bilo pogodno područje da na njemu vrijeme Ahaba i Izabele razvije kult plodnosti boga Baala i božice Aštarte.

litara). Složi drva, rasiječe junca i stavi ga na drva. Tada reče: “Napunite vodom četiri vrča i izlijte na paljenicu i na drva!” Učiniše tako. Zapovjedi da učine i drugi, i treći put. Voda je tekla oko žrtvenika i jarak se ispuni vodom.

Kad je bilo vrijeme da se prinese žrtva, Ilija pristupi žrtveniku. Kucnuo je veličanstveni trenutak, o kojem ovisi spas Izraela. Ilija pristupi žrtveniku, upravi vruću i snažnu, kratku molitvu Bogu: “Jahve, Bože Abrahamov, Izakov i Izraelov, objavi danas da si ti Bog u Izraelu, da sam ja sluga tvoj i da sam po zapovijedi tvojoj učinio sve ovo. Usliši me, Jahve; usliši me da bi sav ovaj narod znao da si ti, Jahve, Bog i da ćeš ti obratiti njihova srca.” Bila je to kratka i topla molitva. Jednostavna i puna vjere, ponizna i ozarena ljubavlju. Takve molitve prodiru u nebesa. Bog ih čuje. I zaista, oganj Božji pade i proguta paljenicu i drva, isuši kamenje i prašinu, čak i vodu u jarku. Narod se uplaši, pade ničice na zemlju, a brdom se prolomi poklik: “Ilija!”, to jest: “Jahve je Bog! Jahve je Bog.” Pisac drži sve u napetosti do ovoga trenutka. Pobjeda je Božja.

Slijedi ono što kod mnogih stvara nabrušenost prema Iliji. Ilija koristi oduševljenje naroda. Dade pohvatati sve Baalove svećenike i odvede ih do potoka Kišona, koji teče podno Karmela, i ondje ih pobi. Iako nas začuđuje ovaj potez i pokolj, to je ipak povijesni trenutak za Iliju. Trenutak o “biti” ili “ne biti” jahvizma. Ovo je odgovor Ilijin za pokolj proroka Boga Jahve. Zauzavljen je donekle prodor Baalova kulta u Izraelu. Karmel je postao sveto mjesto za Izrael. Na njemu više nema Baalovih žrtvenika nego samo žrtvenik Bogu Jahvi.²²

Nakon događaja kod potoka Kišona (*1 Kr* 18,41-46) Ilija reče kralju Ahabu: “Idi gore, jedi i pij, jer čujem šumor kiše!” Ahab, uzbuđen, sluša proroka Iliju. Ilija i Ahab skupa nastupaju, spuštaju se s brda Karmela. Pobijeđena je kraljica Izabela ondje gdje je bila najsigurnija, na brdu Karmelu, kod Baalova svetišta. Ostala je bez svoje vjerne pratnje 450 svojih svećenika, tjelesnih štitonoša. Karmel postaje mjesto Božje slave, Božje sveto brdo, mjesto vjere i molitve.

Poslije događaja na Karmelu slijedila je dugotrajna i teška duhovna obnova cijeloga naroda. Već za vrijeme proroka Elizeja, nasljednika Ilijina, Karmel postaje hodočasničko mjesto cijelog Izraela.

Nakon događaja na Karmelu Izrael je uvidio nad kojim se bezdanom nalazio. Narod je odlučio promijeniti život i poći za Bogom.

Ali tu je Izabela. Ona će nastaviti svoju borbu još većom revnošću i bolnim tupim napadajima izdaleka će udarati. Bole je događaji s Karmela... Ona Iliji poručuje: “Neka mi bogovi učine sva zla i neka nadodaju ako sutra u ovo doba ne učinim s tvojim životom kao što si ti učinio sa životom svakoga od njih!” (*1 Kr* 19,1-2). Poručuje Izabela Iliji: “Ako si ti Ilija, i ja sam Izabela!”

²² Kada bibličari tumače događaj pomora na brdu Karmelu, kažu da je pokolj izveo ne Ilija nego kralj Jehu (841.-814.), koji je svrgnuo s vlasti kralja Jorama, sina Ahabova, i postao kraljem Izraela. On je iskorijenio Omrijevsku kraljevsku lozu u Izraelu i poubijao sve Baalove svećenike sakupivši ih na prijevaru u hram u Samariju. Kraljicu Izabelu bacio je kroz prozor kraljevske palače (*2 Kr* 10,18-27). Ono što je učinio Jehu pisac je pripisao Iliji koji je započeo borbu protiv Ahaba, Izabele i svećenika boga Baala i božice Aštarte. Plod Ilijine borbe bila je i reakcija mladoga Jehua kojemu je uspjelo srušiti kolaboratorsku kraljevsku lozu Omrijevacu i zakraljiti se. Prema *1 Kr* 19,16 čak bi moglo biti da je Jehua za kralja pomazao sam prorok Ilija. Ono što je nakon Karmela učinio, Jehu je pripisao iz počasti svom učitelju proroku Iliji. No, samo je bog gospodar života i smrti.

Značenje brda Karmela kroz povijest

Kršćani, židovi i muslimani Karmel nazivaju “brdo proroka Ilije ili Ilijino brdo”. To je brdo pobjede, trijumfa nad poganskim kanaanskim kultom.

Karmel i karmelsko brdo ima duboko značenje za katolike, posebno za karmelski red - karmelićane. Karmelski red dobio je naziv po brdu Karmelu. Samostan karmelski na Karmelu sazidan je, po predaji, na mjestu Ilijine spilje. Posvećen je Gospi karmelskoj - *Stella maris*.²³

Progonstvo nakon Karmela (1 Kr 19,1-18)

Nakon događaja na Karmelu i nakon prijetnji kojima je Izabela prijetila Iliji, Ilija je morao bježati. Iz Sjevernoga kraljevstva otišao je u Južno kraljevstvo u Beere Šebu.

I dalje nakon Karmela veliko neprijateljstvo vlada prema vjeri u Boga. Božja riječ pred tolikim neprijateljstvom ostaje i dalje nezapažena. Ilija vjeruje da Bog može izvesti čovjeka iz ove krize. Ali ga muči koji je to put? U svim nejasnoćama on ponovo mora bježati u nepoznato.

Razočaranje i Božje osvježenje (1 Kr 19,1-8)

U Beere Šebi kao prognanik, Ilija se osjećao vrlo bijedno i umorno. Tu sjede pod smreku i zaželje umrijeti i reče: “Već mi je svega dosta, Jahve! Uzmi dušu moju, jer nisam bolji od otaca svojih.” Zatim leže i zaspao. Iliju je život umorio.

Ni najveći ljudi nisu lišeni kriza, i to onih najdubljih i najbolnijih. Kriza može zahvatiti Božjega čovjeka, baciti ga u ulicu bez izlaza. Ilija je, kao i svaki drugi čovjek, izložen pogibeljima. Osjeća krizu svoga poziva kao što su to osjetili i drugi proroci: Mojsije (*Br* 11,11-15), Izaija (*Iz* 28,9, Jeremija (*Jer* 15,10-18; 17,15) Hošeea (*Hš* 9,7). Ilijina težina duševne krize izražena je u riječima: “Dosta mi je svega!” Izraz je to nemoći, beskorisnosti života. Frustracija se pojavila kod Ilije na svim područjima. Ilija čeka smrt kao izbaviteljicu od svih muka. I jadnik - iscrpljen, obeshrabren, slomljen, legne i zaspai...

Ali evo čuda: anđeo ga takne i reče: “Ustani i jedi!” On usta pogleda i gle! - kraj njegova uzglavlja na kamenu pečen kruh i vrč vode.²⁴ Jeo je i pio, pa opet legao. Toliko je bio umoran da je opet nakon jela zaspao. Anđelova pojava otvara zraku nade, ona je utjeha i poziv na pokret. Ona je suprotnost od Ilijine molitve da umre. Ono kada je ponovo nesvjestan legao i zaspao, anđeo se javi i drugi puta: “Ustani i jedi, jer je pred tobom dalek put!”

²³ Zvijezda mora: u Ilijinu viđenju s brda Karmela, u viđenju malog oblaka koji se diže iz mora i najavljuje Ilijinu kišu, kršćanska pobožnost vidi sliku Marijinu, sliku djevice i Majke, koja rađa Spasitelja.

²⁴ Kruh i voda podsjećaju na prehranjivanje Izraelaca na putu iz Egipta u Obećanu zemlju (*1 Kr* 19,6; *Izl* 15,22-17,7).

Krenuo je Ilija s brda Karmela i već podaleko otišao,²⁵ ali, evo, opet poruke: “Pred tobom je dalek put.” Ustao je, jeo i pio. Okrijepljen tom hranom, išao je četrdeset dana i četrdeset noći, sve do Božje gore Horeba.

Usporedba prvoga i drugoga hoda: prvi je trajao dan hoda i Ilija se bio umorio (svega mi je dosta), a sada nakon četrdeset dana hoda nije umoran.²⁶ Onomu koji je ojačan Božjom riječju i okrijepljen njegovom hranom, životni put i kroz bespuća pustinje i opasnosti usamljenosti, postaje lagan i radostan put.

Bio je to naporan i dug put, ali završava u zajedništvu s Bogom, kojega Ilija više nije vidio na zemlji.²⁷ Ilijina želja za smrću pretvara se u neuništivi život. Bog je Bog živih.

Na brdu Horebu - Susret s Bogom (1 Kr 19,9-18)

Sinaj - i njegov vršak Horeb²⁸ - sveto je brdo izraelskoga naroda. To je mjesto susreta Boga s njegovim narodom. Na Horebu Ilija traži rješenje svoje krize i krize vjere u svojem narodu. Ponovno Ilija nakon krize nalazi snage i osvježava svoje snage i dobiva proročki zamah. Slično kao i u Mojsijevo vrijeme odvijaju se događaji na brdu Horebu (*Izl* 33,32). Po Iliji cio je Izrael doveden na Horeb da produbi smisao sinajskoga Saveza.

Ilija ulazi u neku špilju i začuje glas: “Što ćeš ti ovdje Ilija?” On odgovori: “Revnovao sam gorljivo za Jahvu, Boga nad vojskama, jer su sinovi Izraelovi napustili tvoj Savez, srušili tvoje žrtvenike i pobili mačem tvoje proroke. Ostao sam sâm, a oni traže da i meni uzmu život.” Dugo je Bog Iliji šutio. Sada mu se po drugi put javlja. Ilija mu ponavlja svoju tužbu osamljenosti. Stigao je na kraj svojih snaga. Život mu je postao besmislen. Strah, bijeg od muka, zbunjenost, osamljenost očajnički protest, sve je ovoga trenutka kod Ilije izraženo. On je doživio trenutak svoje jezive i teške stvarnosti. Bog ulazi primjetno u njegov život i javlja mu se. Poziva ga da izađe iz razočaranja koja ga zahvaćaju, da prihvati stvarnost u kojoj Bog djeluje, da postane istiniti Božji borac. Glas mu reče: “Iziđi i stani u gori pred Jahvom! Evo, Jahve upravo prolazi.” Ilija izlazi iz špilje zatvorenosti, da se susretne s Bogom. Čudesan je to susret: “Pred Jahvom je bio silan vihor, tako snažan da je drobio brda i lomio hridi, ali Jahve nije bio u olujnom vihoru. Poslije olujnoga vihora bio je potres, ali Jahve nije bio ni u potresu. Nakon potresa bio je oganj, ali Jahve nije bio ni u ognju. Nakon ognja dođe šapat laganog blagog lahora. Kad je to Ilija čuo, zakri lice plaštem, iziđe i stade na ulazu u pećinu.” U šapatu laganog i blagog lahora susreo je Boga.

²⁵ Od Karmela do smreke dan hoda.

²⁶ Zračnim putem od Beer Šebe do brda Horeba iznosi 350 km, a karavanskim putem 480 km. Karavane taj put prijeđu za 10 do 14 dana. Pisac stavlja četrdeset dana i četrdeset noćiju (usp. *Izl* 24,18 i *Br* 14,33) jer to je “sveti broj”: četrdeset godina lutanja kroz pustinju. Mojsije četrdeset dana i noćiju boravi na gori prije nego je primio Božji zakon, i to bez jela (*Iz* 34,28). Ilija kao novi Mojsije priprema se kroz hod u četrdeset dana i noćiju da bude uveden u Božja otajstva.

²⁷ Ilija se susreće s Bogom, s njim razgovara kao nekoč Mojsije (*1 Kr* 19,9; *Iz* 19,16-20).

²⁸ Horeb, u sjeveroizraelskoj uporabi jest oznaka za Sinaj. Jezično poistovjećuju Horeb i Sinaj elohistička i deuteronomistička literatura (usp. *Izl* 3,1; 18,5; *Pnz* 1;4,10;5,2).

Olujni vihor, potres, gromovi, sve je to znak objave u biblijskoj predaji. Olujni vihor, potres, grom - bili su za pogane objava božanstva. Ali Jahve nije Bog prirodnih pojava kojima bi se poistovjetio. Bog sve te pojave nadilazi. On je gospodar prirode. Zanimljivo je da je na Sinaju (*Izl 19,16-18*) za vrijeme Mojsija narod u pobuni izrekao: "Neću više slušati glas Jahve, Boga svoga, u gromu, niti želim više gledati taj silni oganj, da ne poginem!" Bog je tada uzvatio: "Pravo su rekli!" Sada Bog u Iliji, predstavniku novog Izraela, želi progovoriti njegovu srcu, u tišini i osami pustinje, u blagom i laganom lahoru. Otkriva Ilija da se Bog može otkriti i shvatiti u osobnom susretu, u tišini i samoći pustinje. Tu pred Ilijom pada zastor predrasude i otvara se novi svijet.

Poruka Horeba

I evo Iliji poruke na brdu Horebu: "Idi, vrati se istim putem u damašćansku pustinju. Kada dođeš, pomaži ondje... Elizeja, sina Šafatova, iz Abel Mehole, za proroka namjesto sebe... ostavit ću u Izraelu... sva koljena koja se nisu savila pred Baalom, i sva usta koja ga nisu cjelivala."

Na Horebu je najavljena proročka vizija povijesti. Bog je sebi ostavio sedam tisuća; to je sveti "ostatak". To su Božji izabranici u kojima je prisutan Bog. Bog Iliji naviješta konačnu pobjedu nad Baalom i poganstvom. Ilija to neće doživjeti nego oni koji će doći poslije njega: Elizej, Hazael i Jehu. Potvrdit će Ilija Elizeja za svoga nasljednika koji će nastaviti ondje gdje je on stao.

Da bi se provela reforma, potrebna je i politička promjena i u Damasku i u Izraelu. Zato Elizej, po svom učeniku, u Damasku pomazuje Hazaela za kralja, a Jehua za kralja u Izraelu. Njih trojica srušit će sve ono što je svjetska Ahabova i Izabelina politika napravila. Očistit će zemlju od Baalovih močvara.

Poruke s Horeba i Karmela

Horeb i Karmel dva su mjesta na kojima se Bog objavljuje Iliji: u ognju i u tihom osobnom susretu. Na Karmelu se objavljuje kao Sveti Bog, gospodar prirode, a na Horebu kao Bog koji djeluje u svijetu i upravlja ljudskom poviješću. Bog po Horebu nije nijemi promatrač događaja u povijesti, nego u nju ulazi iz ljubavi i vodi društveno-politička zbivanja. Osoba kojoj se Bog na ovim mjestima javio - Ilija postaje vjeran, revan svjedok Božje svetosti protiv Baala, koji ugrožava pravi kult Boga živoga.

Ilija silazi s Horeba i Karmela svjestan da je Bog s njime, da on sve vodi, da on suosjeća s tjeskobama i nadama pojedinca i svega naroda, da živi njihove radosti i žalosti, da su Božje pobjede njegove pobjede. Ilija silazi obnovljen. Ilija s Horeba i Karmela u sebi nosi novu poruku, koja vodi do pobjede Božje i prenosi je u karizmatičnom proročkom nasljeđu u proroku Elizeju. Objavljuje se Ilija kao branitelj društvene pravde, borac za maloga ugroženog čovjeka, koji je bio zaveden i manipuliran od onoga koji vlada.

Nakon Karmela i Horeba povezanost između Izraela i Boga bit će čvršća, po proroku Hošei bit će oslikana slikom bračne supružničke ljubavi.

Ilija i Ahazja - Ahabov sin nasljednik (2 Kr 1,1-16)

Druga knjiga kraljeva donosi neobičan događaj vezan uz Ahabova sina Ahazju (853.-852.). Bilo je to nakon smrti Ahabove, nakon što je Ahazja preuzeo kraljevsko prijestolje. Ahazja je pao u Samariji i ozlijedio se. Rana je bila velika i opasna. Ahazja se poslije zadobivene rane ponaša kao pravi nevjernik. Šalje glasnike u Ekron da bi upitali poganskoga svećenika Baala - Zebuba²⁹ hoće li ozdraviti od ove rane.

Anđeo Božji reče Iliji: "Ustani! Idi u susret glasnicima samarijskog kralja i reci im: 'Zar nema Boga u Izraelu te se idete savjetovati s Baal - Zebubom, bogom ekronskim? Zato veli Bog ovako: Nećeš sići s postelje u koju si se popeo, sigurno ćeš umrijeti!'"

Ilija ode i presretne glasnike i javi im Božju riječ. Ovi se vrate k Ahazji, koji ih začuđeno upita: "Kako to da ste se već vratili?" Oni mu rekoše: "Sreo nas čovjek i rekao nam: 'Idite, vratite se pred kralja, koji vas je poslao i recite mu: Ovako veli Bog: Zar nema Boga u Izraelu te si poslao po savjet k Baal-Zebubu, bogu ekronskom? Zato nećeš sići s postelje na koju si se popeo, nego ćeš umrijeti'."

Upita ih kralj: "Kakav je bio na oči taj čovjek koji vas je susreo i rekao vam te riječi?" Oni rekoše: "Bio je to čovjek u kožuhi i s kožnatim pojasom oko bedara." Ahazja uvidi da je to Ilija Tišbijac.

Zato on odluči uhvatiti proroka i nagovoriti ga da bi povukao svoju riječ ili će ga ubiti. Posla pedesetnika s njegovom pedesetnicom, da uhvate Iliju. Nađu ga gdje sjedi na vrhu brda. Pedesetnik mu vikne: "Čovječe Božji, kralj je naredio: Siđi!" Ilija reče da ima samo jednoga kralja kojemu služi, pa odgovori zapovjedniku: "Ako sam čovjek Božji neka oganj siđe s neba i neka te proguta, tebe i tvoju pedesetnicu!" I oganj se spusti s neba i proguta pedesetnika i njegovu vojsku. Kralj mu posla drugoga pedesetnika s pedesetnicom. I opet se ponovi isti čudesni događaj. Pošalje i trećega, a ovaj prignu koljena pred Ilijom i zamoli ga ovako: "Čovječe Božji! Neka bude dragocjen u očima tvojim moj život i život ovih pedeset tvojih slugu. Oganj se spustio s neba i progutao oba pedesetnika s njihovom pedesetnicom. Ali sada neka barem moj život bude dragocjen u tvojim očima!"

Anđeo Božji reče Iliji: "Siđi s njim, ne boj se!" Ilija siđe i stupi pred kralja te ponovi Božju riječ: "Zato što si slao glasnike Baal-Zebubu, bogu ekronskom, po savjet, nećeš sići s postelje na koju si se popeo, nego ćeš umrijeti."

I umrije Ahazja po riječi Božjoj. Njegov brat Joram (853.-841.) zakralji se mjesto njega.

Ovaj događaj kao i onaj na Karmelu kada su pobijeni Baalovi svećenici otkriva nam kod Ilije starozavjetni duh koji je još uvijek daleko od Isusova evanđelja.

²⁹ Baal-Zebub bio je gospodar muha kao prijenosnica bolesti, gospodar mora, podzemlja i svijeta. Otuda Belzebul, poglavica zlih duhova - đavola (Mt 10,25).

Ilijini posljednji dani

Ilijin nasljednik (1 Kr 19,19-21)

Na povratku s brda Horeba naiđe Ilija na Elizeja,³⁰ sina Šafatova. Orao je. Pred njim dvanaest jarmova, a sam je bio kod dvanaestoga. Ilija pođe kraj njega i baci na nj svoj plašt. Elizej ostavi volove, potrča za Ilijom i reče: “Dopusti mi da zagrlim svoga oca i majku, pa ću poći za tobom.” Ilija mu odgovori: “Idi vrati se...” Potom Elizej uze jaram volova i žrtvova ih. Volujskim jarmom skuha meso i dadne ljudima da jedu. Zatim ustade i pođe za Ilijom.

Elizej je bio bogat seljak iz Abel Mehole. Točna lokacija Abel Mehole se ne zna. Moguće da je bila blizu Bet Šana ili u Gileadu. Svakako je riječ o plodnoj ravnici - dvanaest jarmova volova oralo je u trenutku kad je naišao Ilija pokraj Elizeja i ogrnuo ga svojim plaštem. Dakle, riječ je o plodnoj ravnici, dok je jedan seljak imao toliko imanje u komadu.

Ilija nije samo ostavio svoje nasljedstvo Elizeju, nego je njegovim utjecajem, a vjerojatno i njegovim zalaganjem osnovana i proročka škola u Betelu. U trenucima Ilijina odlaska u nebo škola je imala pedeset proročkih učenika.

Nakon pokolja proroka Boga Jahve, koje je učinila Izabela ponovo se vraća proročki život u Izrael. Ilija ima svoga nasljednika i cijelu proročku školu, proročko bratstvo, proročku zajednicu.

Odlazak u nebo (2 Kr 2,1-18)

Ilija je na kraju svoga poslanja. Tajanstvena sila vuče ga u susret Bogu. Prorok koji je u svojim nastupima sav oganj i baklja, nalazi svoj dostojan svršetak u vatrenim kolima,³¹ koja ga otimaju pogledu Elizejevu.

Pred polazak s onu stranu Jordana, Ilija se nalazi s Elizejem u Gilgalu, u Efraimovoj gori. Zaželio je sam iz Gilgale do Betela, pa dalje preko Jordana. Naređuje Elizeju: “Ostani ovdje, jer me Jahve šalje do Betela.” Ali Elizej ne pristaje. Da bi bio uvjerljiv, zakune se. Zakletvom želi prisiliti Iliju da ga ne smeta: “Života mi Jahvina i tvoga: ja te neću ostaviti!” Želi reći: zakleo sam se i ne smiješ me odbiti.

U Betelu članovi proročke škole pitaju Elizeja zna li da je Iliji došao kraj i da mu je vrijeme otići u nebo. Elizej im odgovara da to sve zna.

Konačno Ilija treba poći preko Jordana. Ponovno traži od Elizeja da ne ide s njime, ali ni Elizej ne odustaje. I krenuše Ilija, Elizej i 50 proročkih sinova. Proročki sinovi prate Iliju i Elizeja do Jordana, a dalje njih dvojica idu sami.

Čim su prešli rijeku Jordan, Elizej zatraži nasljedstvo od Ilije. Ilija odgovara Elizeju: “...tek onda ako budeš gledao kako odlazim to će ti biti znak da ćeš dobiti ne Ilijina, nego

³⁰ Riječ Elizej znači: Bog spašava, ili moj je Bog jak.

³¹ Bilo je to negdje oko 852. godine prije Krista, u godini smrti kralja Ahazja i prve godine vladavine kralja Jorama.

Božanskog duha - proročkog duha.” Nije dovoljno da Ilija stavi svoj proročki plašt na Elizeja, kao što je učinio vraćajući se s Horeba, kudikamo je važnije da Elizej dobije proročkoga duha.

Proročki duh jest božanski dar, božanska sila, koja djeluje u čovjeku i ispunja ga revnošću za poslanje. Dar Božjega duha prate i Božji čudesni znaci i oni će biti propusnica Elizeju da ga proročka zajednica, koja je ostala s onu stranu Jordana, prihvati kao vođu proročke grupe.

Ognjena kola i ognjeni konji stadoše između Ilije i Elizeja i Ilija u vihoru uziđe na nebo. Bolan je krik Elizejev: “Oče moj, oče moj! Kola Izraelova i konjanici njegovi!”

Izrael ovim gubitkom i odlaskom gubi najznačajniju obranu. Za Elizeja je Ilija bio kao silna vojska koja brani narod od idolopoklonstva.

Ilijin “izlazak” u vječnost kroz vjekove privlači pažnju i različita tumačenja. Što znači taj misteriozni nestanak Ilije u olujnu vihoru, punu munja i gromova?

Ilijin duh ponesen je u vječnost. Ilija je “uzet na nebo”. U umiranju Ilijinu sudjeluje i Bog, on silazi u ognju, da uzme sa sobom svoga proroka. Oganj je Božji znak, vihor je znak njegove objave. Ognjena kola na kojima Ilija ulazi u susret Bogu nisu Božja zaprežna kola, nego ognjena borna kola proročke karizme proroka Ilije s kojima se borio kao Božji borac. Takva kola ima u viđenju Elizej. Bog silazi u ognju da uzme sebi vjernoga slugu svoga.

U Bibliji Ilijina smrt nije izričito spomenuta nego se po sebi razumije. Pisac želi skrenuti pažnju na Ilijinu slavu, a ne na smrt. Prorok, onako sav raspaljen i zahvaćen revnošću za Boga, ne može ljudskom smrću umrijeti. Pravednici kao Ilija moraju ostati nakon ovozemnoga života. Oni ne umiru.

Židovska i kršćanska predaja govore o Iliji i njegovu uznesenju kao o iznimci i vjerovanju da Ilija nije umro. Tako Sirah (*Sir* 48,10; *Mal* 3,23-24) kaže da Ilija živi i da će ponovno doći na kraju dana. Bit će to dani općeg pomirenja. Tada će se obratiti srca očeva sinovima i srca sinova očevima. I u Kristovo vrijeme (*Mk* 8,28) očekuje se dolazak Ilije. Ipak, ova predaja, doslovno shvaćena, nema veze s pravom vjerom. Radi se zapravo o Ilijinu duhu i sili, koji nikad ne umiru.

U povratku s Ilijina odlaska u vječnost Elizej, kao Ilijin nasljednik, pokazuje proročku snagu i proročki duh. Ostao mu je Ilijin plašt kao znak prisutnosti Ilijina duha. On u povratku rastavlja vodu Jordana i prelazi po suhu. Proročki sinovi koji su to vidjeli uskliknuše: “Duh je Jahvin počinio na Elizeju!” I primaju ga za vođu umjesto Ilije.

Ilijin odlazak u nebo, nepostojanje njegova groba, stvorila su vjerovanje da će Ilija ponovo doći (*Sir* 48,1-11; *Mal* 3,22-24). Zato prorok Malahija, a i Sirah, govore da će Ilija ponovo doći i pripremiti put Gospodinu. Biblija Novoga zavjeta spominje Iliju na više mjesta. U njegovu liku novozavjetna predaja vidi sliku Mesije Isusa, a sam je Isus Ivana Krstitelja usporedio s Ilijom (*Mk* 9,13).

Smisao Ilijina poslanja

Ima li smisla za ljudski zemaljski životni tijek nakon toliko odricanja i toliko žrtve? Cio život provesti u žrtvi? Slijedom događaja možemo naći odgovor.

Pred Ilijin nastup stanje je u Izraelu bilo vrlo teško. Kralj i narod hramali su malo oko Boga Jahve malo oko boga Baala i božice Aštarte. Ilija je odmah po svome dolasku postavio

pitanje i zaoštrio ga. Postavio je pitanje kralju i narodu: Komu ćete služiti: Bogu Jahvi ili bogu Balu i božici Aštarti? Nemoguće je služiti Jahvi i Baalu, nego izaberite Jahvu ili Baala. Odgovor na postavljeno pitanje nalazio se u imenu Ilija - *elijahu*, što znači "Moj Bog je Jahve." Ilija je odmah na početku svoga djelovanja otvorio veliko pitanje i zaoštrio ga na različitim razinama. Pitanje je bilo tko je Bog uopće, tko za Iliju - u Beer Šebi i na Horebu, tko u socijalnim pravima i traženju pravde - u Sarafati Sidonskoj i u Nabotovu slučaju), tko u vjerničkom pogledu - na brdu Karmelu i u slučaju kralja Ahazja, i napokon tko na pravnom pogledu.

U svojoj osobi i u proročkoj zadaći koju je ispunio odgovorio je svima na postavljeno pitanje: "Moj Bog je Jahve." Samo je Bog Jahve gospodar i u njegovoj je ruci i kiša i rosa i suša, i život i smrt. Bog Jahve upravlja i povijesnim događajima, ali ne onako kako Ahab i Izabela hoće i žele nego kako Bog hoće. Njegovo se gospodstvo ostvaruje ako ne preko kraljeva koji se proglašavaju gospodarima, a onda preko malenih ljudi kao što je Ilija iz skrovite i nepoznate Tišbe Gileadske.

Svi događaji i zgrade s kojima se Ilija susreo u životu pokazuju nam njegovu neustrašivost u borbi za Boga protiv kulta božanstvu Baalu i Aštarti. U isto vrijeme Ilija se bori i za ljudsko i božansko dostojanstvo koje je bilo na mnogim područjima ugroženo. Ističući veličinu Boga, Ilija naglašava i veličinu čovjeka. Što je čistija i jasnija slika o Bogu i, to je jasnija i čistija slika o čovjeku i obrnuto. Ilija je istančan u nauku, a velik i neustrašiv u provođenju proročkoga poslanja.

Veći dio proročkoga nastupa Ilija je usmjerio protiv kralja Ahaba i kraljice Izabele. Izabela je iskoristila svoju političku poziciju, i kraljevim odobrenjem uvela u Izraelski narod jak utjecaj poganskih kultura kojima je služio njezin fenički narod. Ahab je po svome kraljevskom poslanju morao štiti vjeru u Boga, ali je popustio Izabeli i postao sudionik uvođenja kulta poganskih božanstva u svoj narod. Rušeći vjeru u Boga, uspostavili su Ahab i Izabela lažan mir u kraljevstvu. Svojim nastupom Ilija ruši Ahab-Izabelin mir i stavlja jasnu granicu između vjere i političke religije. Ilija je tako natpovijesna veličina koja uvijek govori kada dođe opasnost od hramanja na dvije ili na više strana.

Iliju kao primjer i veličinu ističe Prva knjiga Makabejaca (2,58). U knjizi Matatija pri svršetku svoga života svojim sinovima prenosi povijest izraelskoga naroda i nabroja osobe koje su imale utjecaja na vjeru i domoljublje. Među mnogim nabrojenima Matatija ističe svojim sinovima Iliju. I to zato: "Jer bijaše gorljivi borac Zakona."

Ilijin utjecaj u Novom Zavjetu

Malo je koji prorok u Novom zavjetu imao toliko utjecaja kao Ilija. Spomenut je 28 puta. Marko ga spominje devet puta; Matej devet; Luka šest; Ivan dva. Pavao jedanput u poslanici Rimljanima, Jakov jedanput.

O Iliji govore: Isus, narod, svećenici, leviti, književnici, pismoznanci, farizeji, apostoli. Ilija je mnogima poticaj.

Ivan Krstitelj i Ilija. U Matejevu evanđelju Isus govori o Ivanu Krstitelju, nabrajajući vrijednosti Ivanove i naglo završava govor o Ivanu i nastavlja o Iliji, odnosno o Ivanu, preko

Ilije. Riječi su Isusove: “Zapravo ako hoćete: on je Ilija koji ima doći” (*Mt* 11,14). Ivan je za Isusa Ilija. Djelo Ilijino jest djelo i Ivanovo. Njih dvojica se dopunjavaju.

Druga je zgoda isprepletana između Isusa, Heroda i Ivana Krstitelja. Čuo Herod za Isusa: “jer se Isusovo ime bilo razglasilo” (*Mk* 6,14), pa ga se počeo bojati. Kako je Herod dao odrubiti glavu Ivanu Krstitelju, počeo je tvrditi: “Onaj komu sam ja odrubio glavu, Ivan, uskrsnuo je.” Tako je Herod tvrdio za Isusa. U toj istoj zgodi strepnje Herodove da bi Isus mogao biti - Ivan Krstitelj, počeli su drugi tvrditi da to nije Ivan, nego da je Ilija (*Mk* 6, 14-16; *Lk* 9,7-9).

U trećoj zgodi piše Ivan evanđelist: Židovi su smatrali za Ivana Krstitelja da je Ilija. Ivan se Krstitelj našao na ispitivačkom oku svećenika i levita. Pitaju ga: “Tko si ti?” Prvo mu je pitanje upućeno: da nisi ti Mesija? Ivan im odgovori: “Ja nisam Mesija” (*Iv* 1,20). Slijedi odmah i drugo pitanje: “Jesi li Ilija?” (*Iv* 1,21). Nisu čuli željena odgovora, ali je Ilijina veličina izrečena u redoslijedu pitanja postavljenih Ivanu Krstitelju. Odmah nakon Mesija u pitanjima svećenika i levita smješteno je pitanje o Iliji.

Ispitivački duh židovskog izaslanstva iz Jeruzalema, koje je pošlo tražiti Ivana u Betaniji, s onu stranu Jordana, da im kaže tko je on, nije postiglo uspjeha. Nisu dobili odgovora, pa pitaju dalje: “Zašto onda krstiš kad doista nisi ni Mesija, ni Ilija, ni (očekivani) prorok?” Nejasne, ali snažne riječi pripisane su Iliji. Po postavljenu pitanju slijedilo bi da krštavati imaju pravo Mesija i Ilija (*Iv* 1,25).

Isus neprihvaćen u rodnom kraju. Evanđelist Luka opisujući i objašnjavajući da Isus nije bio najbolje prihvaćen u rodnom kraju naglašava vjeru stranaca, pripadnika drugih naroda koji su prihvaćali proroke i Božje izaslanike kada su bili odbačeni od svojih sunarodnjaka. Tako spominje i Iliju naglašavajući primjer žene iz Sarfate Sidonske koja je Iliju udomila (*Lk* 4,14-30).

Preobraženje³² jedan je od vrhunskih događaja Isusova života, a središnji događaj Isusova javnog nastupa. Dogodilo se negdje u sredini Isusova djelovanja. U prvom dijelu Isusova javnog nastupa središnji je događaj Petrova ispovijest u Cezareji Filipovoj, a u drugom događaji Velikoga tjedna.

U događaju Preobraženja kao središnjoj etapi Isusova javnog “putovanja” na “visokoj gori” (kod Mateja i kod Marka)³³ susreće se Novi zavjet sa Starim zavjetom. Sve se stapa u predivnu sliku novoga stanja svjetla i ljepote. Predstavnici u događajima Preobraženja Staroga zavjeta jesu Mojsije i Ilija. Kod Marka je Ilija stavljen u nabranjanju na prvo mjesto, prije Mojsija. U ove dvije osobe predstavljen je cio Stari zavjet. Bibličari bi rekli da je u Mojsiju predstavljen zakon, a u Iliji proroci. Dvije povijesne osobe, najznačajniji duhovni

³² Vjerojatno se to dogodilo početkom kolovoza 29. godine. Katolička Crkva dan Preobraženja slavi 6. kolovoza. Možda se događaj zbio u noći: po izvještaju Isus moli, apostoli spavaju. Spavanje noću na otvorenom na visoku brdu moglo se dogoditi samo u ljetnom periodu. Lako bismo mogli napraviti usporedbu između ove noći i one od Velikoga četvrtka u kojoj ponovo apostoli spavaju, a Isusu moli. Zapravo u drugom dijelu Preobraženja nalazi se i najava Velikoga tjedna.

³³ Stara kršćanska predaja, koja potječe iz 3. stoljeća poistovjećuje brdo sinoptika s brdom Taborom (današnje brdo Džebel et-Tor). Brdo na Ezdralonskoj ravnici, koje se izdiže gotovo 500 m nad ravnicom.

velikani Staroga zavjeta klanjaju se u vremenu i prostoru pred Sinom Čovječjim. Zakon i Proroci iskazuju počast Evandeljima.

Predstavnici Novoga zavjeta bili su: Gospodin Isus, zatim apostoli Petar, Jakov i Ivan. Svi prisutni predstavnici Novoga zavjeta prepoznali su osobe iz Staroga zavjeta, prepoznali su Iliju i Mojsiju. Žele ih i počastiti gostoprimstvom. Po Petrovu prijedlogu napravili bi im dvije sjenice: jednu Mojsiju, drugu Iliji, i treću Isusu.

Na povratku s brda preobraženja prisutnim je apostolima puno toga nejasno, ispituju Isusa o Starom zavjetu, o proročkim viđenjima, o stavovima pismoznanaca i književnika i o Ilijinu ponovnom dolasku. Isus im odgovara: Bez sumnje, Ilija ima doći i sve postaviti opet na svoje mjesto. Ali vam kažem da je Ilija već došao, samo ga oni ne poznadoše, nego postupiše s njim kako im se prohtjelo (*Mt 17,1 - 13; Mk 9,2-13; Lk 9,28-36*).

Isusova smrt. Ono što će Isus pretrpjeti od pismoznanaca i književnika najavljeno je u događaju Preobraženja. Govoreći o Ilijinu trpljenju, Isus govori o svome trpljenju: “Tako je i Sinu Čovječjemu trpjeti od njih” (*Mt 17,12*). Dogodilo se ono što je prorečeno: Isus je osuđen na smrt i podnio teško trpljenje i muku prije smrtnoga časa.

Na brdu Kalvariji, već razapet na drvetu križa, Isus pun tjeskobe izgovara molitvu i vapaj Ocu nebeskom. Kod Mateja riječi su molitve: “Eli, Eli! Lema sabahtani”; kod Marka: “Eloi, Eloi...” Matej je zapisao Isusove riječi na aramejskom jeziku, a Marko na grčkom. Bilo koji od ova dva oblika da je Isus izrekao lako su se zazivi mogli pomiješati s imenom proroka Ilije. Tako je i bilo! Okupljeni narod na Kalvariji, ne poznavajući riječi koje je Isus izgovorio, pomišljao je da Isus umjesto Oca nebeskoga zove Iliju. U izgovorenim Isusovim riječima kod okupljenih zvučalo je da Isus na hebrejskom zove Iliju: “Elyjahu, Elyjahu” ili na aramejskom “Elah, Elah”, odnosno “Ilija, Ilija”. Zapravo Isus je zazivao: “Bože moj, Bože moj”. Nerazumijevanje Isusove molitve i vapaji pomiješani su i s vjerom naroda da će Ilija doći i skinuti Isusa s križa. Govorili su: “Da vidimo hoće li doći Ilija da ga spasi” (*Mt 27, 45-50; Mk 15,33-36*).

Petrova ispovijest. U Cezareji Filipovoj,³⁴ pita Isus učenike o javnom mnijenju, što ljudi misle o njemu? Jedan od odgovora i mišljenja naroda o Isusu bio je “da je Ilija”. Taj odgovor da je Isus Ilija u “Petrovoj ispovijedi” u Cezareji Filipovoj, ili u osami u molitvi, kako govori Luka, ne spominjući mjesto gdje se to zbilo, spominju sva tri sinoptička evanđelja (*Mt 16,14; Mk 8,29; Lk 9,19*).

Ilija i molitva. Već je gore pisano o Iliji kao molitelju. Sada riječ-dvije o Iliji kao primjeru u molitvi i njegovu molitvenom utjecaju u Novom Zavjetu. Govoreći o molitvi, apostol Jakov postavlja Iliju kao primjer. Onomu koji trpi bilo kakve nevolje preporučuje se molitva. “Mnogo može molitva pravednika ako je žarka. Ilija je bio čovjek koji je patio kao i mi; usrdno je molio da ne bude kiše, i nije pala na zemlju za tri godine i šest mjeseci. Zatim je ponovo molio, pa je nebo dalo kišu...” (*Jak 5,17 - 18*).

³⁴ Cezareja Filipova, prijestolnica Heroda Filipa (tetarha), sina Heroda Velikoga, nalazila se 40 kilometara sjeverno od Betsaide, blizu izvora rijeke Jordana. Danas se zove Bania. Grad je sagradio Filip Herod i nazvao ga po caru Augustu “Cezareja” i dodao ime “Filipova”.

Bog ne odbacuje svoj narod. U Pavlovo vrijeme među zajednicom u Rimu postavljalo se pitanje o odbačenosti izraelskoga naroda. Pavao uvjerava učenike u Rimu da izabrani narod nije odbačen, nego i on treba doživjeti obraćenje. Bog ne može odbaciti svoga naroda, inače milost više ne bi bila milost. Kao primjer neodbačenosti uzima sebe sama: "I ja sam Izraelac", veli Pavao. Potom Pavao uzima sliku iz Ilijina vremena u kojoj se Ilija tuži na narod: "Gospodine, proroke tvoje poubijaše, žrtvenike tvoje razrušise. Ja sam ostadoh i hoće da i mene ubiju." Nada Božja, nada Ilijina, i Pavlova nada jesu "ostatak izabranih po milosti". Pouzdanje je u onima koji nisu svoja koljena prignuli pred Baalom (*Rim* 11, 1-6).

Ilijin utjecaj u Katoličkoj Crkvi

Kako je došlo do čašćenja i slavljenja proroka Ilije u Katoličkoj Crkvi? U prva kršćanska vremena na Karmel su se povlačili pustinjaci. Arheološke iskopine novijega vremena dokazuju da je oko 500. godine poslije Krista na Karmelu bila izgrađena crkva sa samostanom.

Od sredine 8. do potkraj 11. stoljeća Svetom su zemljom vladali Arapi muslimani i u to vrijeme opadalo je okupljanje kršćanskih hodočasnika na Karmelu. Vlast kršćana križara nad Jeruzalemom trajala je od 1099. do 1187. godine, a sjeverno su područje, gdje se nalazi Karmel, i dalje kontrolirali križari sve do pada grada Akra 1291. godine. Početkom 13. stoljeća počeli su se isluženi kršćanski vojnici okupljati na Karmelu. Živjeli su u pećinama, zajednički su slavili euharistiju i sabirali se na obroke. Htjeli su po uzoru na proroka Iliju u prirodi doživljavati Božju blizinu. Jeruzalemski biskup sv. Albert dao im je 1206. godine prva pravila. Od njihova pokreta razvio se Red karmelićana. Zbog opasnosti od provale muslimanskih Saracena, 1238. godine veći se dio redovnika povukao u europske zemlje iz kojih su potjecali, a 1268. godine samostan je potpuno razrušen. Ovi karmelićani donijeli su u Europu štovanje sv. Ilije kao starozavjetnoga sveca.

Prvi put čašćenje proroka Ilije u službenom Rimskom martirologiju spominje se 20. srpnja 1583.³⁵

O Iliji su odmah s početka, prvih stoljeća kršćanstva, govorili i crkveni oci. Afrast crkveni naučitelj i pisac u 4. stoljeću poslije Krista, o Iliji piše: "Ilija je bio proganjan i Isus je bio proganjan. Iliju je progonila krvoločna Izabela a Isusa ubojice, zli ljudi. Ilija je zaustavio kišu s neba zbog grijeha Izabele. Ilija je uništio Baalove službenike, a Isus je slomio moć Sotoni i njegovim opunomoćenicima. Ilija je uskrisio udovičina sina i Isus je uskrisio udovičina sina... Ilija je nahranio udovicu jednim kruhom, a Isus je s malo kruha nahranio tisuće ljudi. Ilija je na ognjenim kolima uzašao na nebo i naš Spasitelj je također uzašao na nebo i sjeo s desne strane Oca. Ilija je ostavio svojeg duha Elizeju i Isus je udahnuo svojeg Duha na apostole."³⁶

³⁵ Usp. Mato Zovkić, *Rad s mladima u duhu Ilije Proroka*, Vrhbosnensia, Sarajevo, 1/2003., str. 172.

³⁶ Usp. Adalbert Rebić, *Prorok čovjek Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1996., str. 145.

Ilijin utjecaj u Katoličkoj Crkvi među Hrvatima

Kršćanska tradicija kod katolika u Bosni i Hercegovini³⁷ uzima Iliju kao primjer. On je zaštitnik katolika u Bosni i Hercegovini. Mnoge župne i filijalne crkve i kapelice posvećene su njemu u čast. Po njemu se kao "Ilijino brdo" nazivaju mnogi brežuljci i uzvišice u Bosni i Hercegovini. Potaknuti njegovim imenom mnoga su djeca na krštenju dobila njegovo ime: Ilija, Ilijana, Ilka, Ile, Ilkeša, Ico...

Neke od katoličkih župa i župnih crkava posvećenih proroku Iliji u Bosni i Hercegovini jesu:

Sarajevska nadbiskupija - Čemerno, Kiseljak, Doljani kod Jablanice, Solakova Kula, Kandija, Korićani, Rostovo, Novi Šeher, Zenica (župa proroka Ilije), Bosanski Brod, Turić.

Banjalučka biskupija - Liskovica, Bosansko Grahovo, Glamoč.

Mostarsko-duvanjska - Drežnica, Kruševo.

Trebinjsko-mrkanska - Stolac.

Postoje i kapelice posvećene ovome proroku (Masna Luka, D. M. Ograđenik, Hutovo...).

Najvjerojatnije je da su čašćenje proroka Ilije u Bosnu i Hercegovinu u osmanlijsko vrijeme sa sobom donijeli svećenici studenti koji su teološke nauke studirali negdje u svijetu. Odgovaralo je narodu i svećenicima u BiH slaviti proroka koji se mogao uklopiti u miješanost stanovništva. Slavljenje proroka Ilije među Hrvatima proširilo se ne samo u Bosni i Hercegovini, nego u svim krajevima gdje žive Hrvati.

Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini iz vremena osmanlijske okupacije časti proroka Iliju kao svoga zaštitnika. Njegov spomendan slavi se 20. srpnja.

Meditativni pristup - Ilijin i naš susret s Bogom

"Iziđi i stani u gori pred Jahvom! Evo, Jahve upravo prolazi. Pred Jahvom je bio silan vihor, tako snažan da je drobio brda i lomio hridi, ali Jahve nije bio u olujnom vihoru. Poslije olujnog vihora bio je potres, ali Jahve nije bio ni u potresu. Nakon potresa bio je oganj, ali Jahve nije bio ni u ognju. Nakon ognja dođe šapat laganog blagog lahora. Kad je to Ilija čuo, zakri lice plaštem iziđe i stade na ulazu u pećinu. U šapatu laganog i blagog lahora susreo je Boga." Ovo su riječi iz Ilijina susreta s Bogom na brdu Horebu - Sinaju (*1 Kr 19,9-18*). Događaj me ponukao na razmišljanje o riječima i snazi susreta koji se zbija na vratima *Ilijine špilje*.

1. Susreti s Bogom, Bog pohađa narod svoj i pojedinca i ne ostavlja ga sama u njegovoj zatvorenosti i otuđenosti. Iziđi,... Iziđi i stani... Bog prolazi pokraj tebe. Svaki dan prolazi pokraj tebe Bog tvoj. Ne primjećuješ ga? Pun si oluja, olujnoga vihora, ljut si sam na sebe, na sve oko sebe. Prigovaraš i sebi i drugomu. Oluja plamti, iz usta tvojih, sijejavaju varnice. Upravo misliš, upravo takav trebaš biti. Ponovno razmišljaš: Sve je mlitavo, sporo, nježno,

³⁷ Bilo bi vrijedno osvrnuti se na čašćenje proroka Ilije u Bosni i Hercegovini. Dobro bi bilo popisati na jedno mjesto sve župne crkve, po mogućnosti i filijalne, te izraziti mjesta gdje se sve štuje i časti prorok Ilija. Sada za ovaj Kamenjak priređeno je ono općenito do čega se moglo doći i staviti na papir a vezano je za ovoga velikoga i istaknutog Božjeg čovjeka - proroka.

blago, to treba srušiti kao kulu od karata, i stvarati svijet smjelosti, odrješitosti, oluje. Potrebno je sve srazmjeriti sa zemljom u olujnom vihoru, rastjerati u različitim smjerovima. Misliš da oluja može rastjerati zlo i tako ga rastopiti u prostoru bez traga. Misliš da treba biti kao oluja jer se ne može drukčije živjeti. Ali Bog ne bijaše u olujnom vihoru. Bog nije u tebi kada si kao oluja. Oluja u tebi: ta ljutita vika sa stisnutom šakom na licu, na čelu, neće ti pomoći da nađeš Boga. Prije ćeš kakvom lošom riječju uvrijediti nego ga susresti.

2. Poslije olujnog vihora bio je potres, ali Bog nije bio ni u potresu. Nema druge nego lupiti šakom, nek se brda tresu. Neka svi oko te znaju da si ti sila, velesila. Ne možeš drukčije vladati situacijom, pomišljaš. Mora se koji put šakom o stol. Nitko te i ne čuje ako ne lupiš šakom, da se sve tresu, lupi. Ono, kada govoriš tiho i blago, ne čuje se. Smiju ti se. Ismijavaju svaku tvoju riječ. Kada lupiš šakom, svi se ušute. Nitko ni jedne ne smije progovoriti. Pa tako i treba, neka svi znaju tko si, da si sila. Ali Bog ne bijaše ni u lupnjavi šake tvoje, demjavi i vici u kojoj nastupaš, ni u potresu. Potres uvijek ruši, uznemiruje. A Bog Ilijin ne bijaše u potresu.

3. Nakon potresa bio je oganj. Bog ne bijaše ni u ognju. Pa da vidiš, pomišljaš. Nema što ti neće doći crvenilo u lice, da ti sve vatra sijeva iz usta dok govoriš, iz očiju dok gledaš. Pa ono kada govoriš, mucaš, a da sam ne znaš ni formulirati rečenicu, zapjeniš se, zajapuriš, kada se spetljaš, nejasan si, ali kad se iz petnih žila propneš, pa vikneš u vihoru, pa lupiš šakom u potresu, e onda sve gori i izgori, a ti pomisliš: baš sam pravi. I misliš da si uspio. Ali Bog ne bijaše ni u ognju. Bog nije ondje gdje se pali i žari, nego gdje se gasi, smiruje.

4. Nakon ognja dođe šapat lagana blagog lahora. Tko bi to rekao. Bog se objavljuje u laganu šapatu vjetra, u lahoru. Lahoru koji osvježuje. Lahoru koji ne ruši, nego posvježava, pomiče, promiče da se ide naprijed, koji tetoši, pjeva, šapuće. Zalazi i na ruku i pod ruku, svugdje je u tebi, oko tebe. Bog je u tebi kad si smiren, staložen, blag, vedar. Tiha voda bregove valja. Lahor je ugodan i djetetu, mladiću i odraslomu, svakomu je ugodan. Lahor je blaga riječ, riječ s blagom rukom i dlanom na čelu. Lahor prenosi milinu i ugodnosti srca. U tebi je Bog kao šapat duše tvoje.

5. Iliji za kojega imamo predaju da grmi, tutnji, kara, pali i žeže, zar je moguće da se Bog objavio takvu Iliji kao blagost. Nevjerojatno. Ali Bog ne ruši i ne uništava, on spašava, ljubi. Bog Iliji pokazuje da se Boga može susresti samo u skrovitosti i šutnji, u povučeniosti pustinje, daleko od svijeta?

Bog želi Iliji progovoriti, njegovu srcu, u tišini i osami pustinje, u blagom i laganom lahoru. Ilija otkriva da se jedino Bog može otkriti i shvatiti u osobnom susretu u tišini i samoći. Tu pada zastor predrasuda da je Bog osvjetnik.

6. Nije Bog u tebi kada stvaráš sebi boga po svojoj slici i prilici, kada misliš da možeš sam bez njega, kada misliš da ti nije potreban.

Nije Bog s tobom kada misliš da možeš bez molitve i duhovnoga života. Tko ne moli, Boga ne voli. Tko samo radi, njemu je rad bog; tko samo jede, njemu je trbuh bog; tko samo pije; njemu je čaša bog. Tko moli, on zna da Boga voli.

Tko poštuje, starijega i mlađega, u njemu Bog djeluje.

Tko poštuje svoje tijelo i dušu, u njemu je djelatan duh Božji.

Tko poštuje tijelo i dušu drugoga, u njemu ima duha Božjega.

Tko ne dopušta da ga mašta izjeda u strastima i požudama, u njemu ima duha Božjega.

Tko se drži Božjih zapovijedi, Bog mu jamči svoju milost i pomoć!

Sadržaj

ŽIVOT I DJELOVANJE PROROKA ILIJE	2
Predgovor	2
Uvod	4
Doba prije Ilije proroka	4
Ilijino vrijeme	8
Ilijini posljednji dani	24
Smisao Ilijina poslanja	25
Ilijin utjecaj u Novom Zavjetu	26
Ilijin utjecaj u Katoličkoj Crkvi	29
Ilijin utjecaj u Katoličkoj Crkvi među Hrvatima	30
Meditativni pristup - Ilijin i naš susret s Bogom	30

Garevac, Uznesenje proroka Ilije na nebo, rad Mladena Šerića.

KAMENJAK

Župni list župe Proroka Ilije Kruševo • 88203 Kruševo; Tel./fax: 036 / 486-319
Uređuje i odgovara: don Ljubo Planinić, župnik • Tehnička obrada i prijelom teksta: Marko Džeba
List izlazi kroz liturgijsku godinu prema potrebi • Tisak: "Eurotisak d.o.o.", Mostar